

**STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL și URBANISTIC – INCINTA FOSTEI
FABRICI „1 IUNIE”, SPLAIUL PENEȘ CURCANUL 5, TIMIȘOARA,
JUDEȚUL TIMIȘ**

FOAIE DE CAPĂT

Conținut:

Parte scrisă

Data: 11.09.2023

OPIS

Titlul documentației: Studiu istoric zonal. Plan Urbanistic Zonal. Dezvoltare proiect imobiliar mixt incluzând locuințe colective, servicii, birouri și funcțiuni administrative, financiar bancare, comerciale (terțiare) cu caracter intraurban, culturale, de învățământ, servicii medicale și de sănătate, sportive, de turism, manufactură, operațiuni cadastrale și notariale. Ansamblul fostei fabrici 1 Iunie, Splaiul Peneș Curcanul, nr. 5, Mun. Timișoara, jud. Timiș

Studiu istoric zonal

Nr. crt.	Tip document	Indicativ planșe/fișe/documente	Nr. pagina (de la ... până la...)
a. Studiu istoric parte scrisă			
i.	<i>Memoriu general</i>		1 - 60
ii.	<i>Anexe.</i> Fișe de evaluare construcții și amenajări		1-79
b. Studiu istoric parte grafică			
i.	01. Planuri istorice		
	• Situl în raport cu ocuparea evolutivă a terenului	PI 01	
	• Suprapunere plan istoric sec. XVI-XVII pe parcellar contemporan - fortificația otomană maximală	PI 02	
	• Suprapunere plan istoric anul 1876 pe parcellar contemporan - fortificația habsburgică maximală	PI 03	
	• Planul zonei din jurul Cetății Timișoara, anul 1786	PI 04	
	• A doua ridicare topografică a orașului Timișoara, anul 1806-1869	PI 05	
	• Planul de situație al cetății Timișoara cu împrejurimile sale, anul 1853	PI 06	
	• Planul de reglementare al orașului liber regal Timișoara, anul 1893	PI 07	
	• Planul de canalizare generală al orașului Timișoara, anul 1901-1903	PI 08	
	• Planul de canalizare generală al orașului Timișoara, anul 1904	PI 09	
	• Harta și planul de dezvoltare urbană al Timișorii, anul 1912	PI 10	
	• Planul municipiului Timișoara, anul 1931	PI 11	

• Planul municipiului Timișoara, anul 1941	PI 12
• Planul municipiului Timișoara, anul 1946	PI 13
• Planul cadastral al municipiului Timișoara, anul 1954	PI 14
• Plan Urbanistic General Municipiul Timișoara, anul 1970	PI 15
• Plan Urbanistic General Municipiul Timișoara, anul 1991	PI 16
• Plan Urbanistic General Municipiul Timișoara, anul 1998	PI 17
• Sinteză evoluție urbană	PI 18
ii. 02 Planuri istorice incintă	
• Plan de situație, anul 1934, pe parcelar contemporan	PI 01
• Plan de situație, anul 1938, pe parcelar contemporan	PI 02
• Plan de situație, anul 1955, pe parcelar contemporan	PI 03
• Plan de situație, anul 1960, pe parcelar contemporan	PI 04
• Plan de situație, anul 1967	PI 05
• Plan de situație pentru Sfatul Popular, anul 1967, pe parcelar contemporan	PI 06
• Plan de situație, anul 1967, pe parcelar contemporan	PI 07
• Plan de situație existentă și propusă, anul 1969, pe parcelar contemporan	PI 08
• Plan de situație pentru dezvoltarea întreprinderii, anul 1970, pe parcelar contemporan	PI 09
• Plan de situație pentru dezvoltarea întreprinderii și macheta de explicitare a soluției, anul 1970, pe parcelar contemporan	PI 10
• Plan de situație propunere de extindere, anul 1972, pe parcelar contemporan	PI 11
• Plan de situație, anul 1972, pe parcelar contemporan	PI 12
• Plan de situație, anul 1974, pe parcelar contemporan	PI 13
• Plan de situație pentru modernizarea producției, etapa actuală și finală, anul 1975, pe parcelar contemporan	PI 14
• Plan de situație, anul 1975, pe parcelar contemporan	PI 15
• Plan de situație, anul 1976, pe parcelar contemporan	PI 16
• Plan de situație, anul 1980, pe parcelar contemporan	PI 17
• Plan de situație, anul 1985, pe parcelar contemporan	PI 18
• Plan de situație cu evidență cadastrală, anul 1986	PI 19
• Plan de situație pentru modernizarea producției, anul 1989, pe parcelar contemporan	PI 20
• Plan de situație, anul 1992, pe parcelar contemporan	PI 21

	• Plan parcelar, anul 1996, pe parcelar contemporan	PI 22
	• Planul de situație și încadrare în zonă, anul 1998, pe parcelar contemporan	PI 23
	• Planul de situație, anul 2023	PI 24
	• Schița evolutivă a incintei fabricii „1 Iunie” Timișoara	PI 25
iii.	03. Planuri de lucru	
	• Evoluție tramă stradală	PL 01
	• Evoluție țesut construit	PL 02
	• Evoluție parcelar	PL 03
	• Caracteristici parcele în relație cu perioada în care au fost definite	PL 04
	• Caracteristici fond construit în relație cu perioada edificării	PL 05
iv.	04. Planuri operaționale	
	• Plan cu sistemul actual de protecție al monumentelor	PO 01
	• Sinteza vechimii și determinarea valorii construcțiilor	PO 02
	• Sinteza mod de operare recomandat	PO 03

bâldea maja birou individual de arhitectură
str. j.n. preyer nr.21, ap.12. timișoara. romania
CIF: 31077535 tel. 0040 0726311007
maja.baldea@gmail.com

LISTĂ DE SEMNĂTURI

ÎNTOCMIT:

Autori:

Dr. arh. Maja Bâldea
Specialist atestat MCC nr. 425 S/03.02.2011

Documentație nr. **48/23** conf. registru de
evidență

Dr. arh. Gabriela Domokos-Pășcu
Specialist patrimoniu industrial

Colaborator:

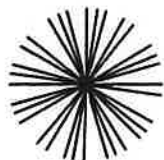
arh.dipl. Diana Dumescu

Cuprins

I.	NOTĂ METODICĂ GENERALĂ	5
1.	Descrierea obiectivelor și limitelor studiului	5
2.	Descrierea metodei și direcțiilor de cercetare	5
3.	Evidențierea surselor documentare, iconografice, cartografice ș.a.	6
4.	Prezentarea echipei de cercetare după specialitate	8
5.	Prezentarea critică a bibliografiei generale	8
6.	Prezentarea studiilor anterioare pe care se bazează cercetarea	9
II.	ANALIZA EVOLUȚIEI ȘI CARACTERISTICILOR TERITORIULUI STUDIAT	9
1.	Analiza evoluției teritoriului studiat	9
a.	Istoricul teritoriului studiat în raport cu localitatea în care se situează	9
b.	Evoluția structurii etnice, a ocupațiilor populației, a caracterului funcțional	15
c.	Evoluția reglementărilor edilitare și urbanistice	18
d.	Evoluția tramei stradale și a parcelarului	23
e.	Evoluția fondului construit	25
f.	Concluzii referitoare la evoluția teritoriului studiat	31
2.	Date istorice importante, evenimente istorice în teritoriul studiat	32
3.	Prezențe arheologice în teritoriul studiat	32
4.	Monumente istorice, valori de patrimoniu cultural de interes național, situri arheologice în teritoriul studiat	32
5.	Analiza caracteristicilor țesutului urban al arealului studiat	33
a.	Analiza tramei stradale: vechime, caracteristici (formă, dimensiuni, utilizări)	33
b.	Analiza parcelarului: vechime, caracteristici (formă, dimensiuni, utilizări)	34
c.	Analiza fondului construit (vechime, stil, decorații, alcătuire constructivă)	36
d.	Analiza legăturilor dintre acestea (lungimea aliniamentelor, mod și grad de ocupare a parcelelor, retrageri față de aliniament, accese în clădiri ș.a.)	39
e.	Analiza caracteristicilor funcționale	39
f.	Concluzii referitoare la caracteristicile țesutului urban	40
III.	ZONE ȘI SUBZONE ISTORICE DE REFERINȚĂ	41
1.	Prezentarea caracteristicilor zonelor istorice de referință - definite prin PUG - de pe teritoriul studiat și a prevederilor care se referă la acestea	41
2.	Definirea și delimitarea subzonelor istorice de referință, în funcție de modul de dezvoltare și de caracteristicile țesutului urban	42
IV.	IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT ȘI TEHNIC	42

1. Identificarea construcțiilor valoroase	42
2. Identificarea elementelor de patrimoniu tehnic valoroase	44
3. Identificarea amenajărilor valoroase	45
4. Identificarea spațiilor și perspectivelor valoroase	45
5. Date semnificative referitoare la construcții și amenajări	47
6. Concluzii referitoare la elementele care necesită protecție și la natura protecției	48
V. STABILIREA MODULUI DE CONSTRUIRE ÎN TERITORIUL STUDIAT	50
1. Stabilirea elementelor protejate și a metodelor de protecție ale acestora	50
a. Descrierea metodei de selectare a elementelor protejate	50
b. Caracteristici ale elementelor protejate și stabilirea modului de protecție	50
c. Elemente protejate, după tip, grad de protecție, intervenții permise	51
2. Elemente protejate din perimetrul PUZ	52
a. Listare după tip, grad de protecție și intervenții permise:	52
a.1. Imobile protejate cu titlul de monumente istorice (inclusiv menționarea regimului de protecție special: VPC IN, MLPM)	52
a.2. Imobile protejate prin apartenența la zone de protecție ale m.i.	52
a.3. Imobile protejate prin PUZ+R	52
b. Propuneri de includere a unor imobile în Lista monumentelor istorice	53
c. Elemente de gestiune și reglementare care decurg din SIZ (condiții generale care trebuie preluate în PUZ+RLU, obligativitatea elaborării de studii istorice prealabile construirii/desființării pentru anumite imobile; propuneri de punere în valoare a teritoriului pentru uzul administrației publice locale)	53
3. Analiza potențialului de dezvoltare a fiecărei subzone (creșteri posibile ale gradului de ocupare a parcelelor și modul în care se poate obține, îmbunătățirea fondului construit)	53
4. Stabilirea modului de construire permis în teritoriul studiat pentru toate imobilele, în funcție de obiectivele de punere în valoare a elementelor protejate și de obiectivele de dezvoltare ale teritoriului	54
VI. BIBLIOGRAFIE	55
VII. ANEXE parte scrisă	56
1. Identificarea elementelor de patrimoniu tehnic valoroase	56

I. NOTĂ METODICĂ GENERALĂ

1. Descrierea obiectivelor și limitelor studiului

Studiul istoric cu privire la arealul Incintei fostei fabrici 1 Iunie face obiectul PUZ „Dezvoltare proiect imobiliar mixt incluzând locuințe colective, servicii, birouri și funcțiuni administrative, financiar bancare, comerciale (terțiare) cu caracter intraurban, culturale, de învățământ, servicii medicale și de sănătate, sportive, de turism, manufactură, operațiuni cadastrale și notariale” din Municipiul Timișoara, jud. Timiș urmărește un demers inițiat de către un beneficiar privat, SC COBBLESTONE DEVELOPMENT SRL. Scopul PUZ este reorganizarea fostei incinte industriale.

Obiectul general al studiului istoric zonal este *analiza evoluției structurii urbane și a zonelor reconstruite în cadrul arealului studiat, în contextul constituirii structurii urbane a localității*¹. Prin studiu se va defini regimului tehnic al construcțiilor supuse autorizării în zona protejată și în zonele de protecție ale obiectivelor de patrimoniu, în scopul protejării patrimoniului arhitectural și urbanistic.

Obiectivele studiului:

- Evidențierea modului de constituire a structurii urbane în raport cu structura urbană a localității;
- evidențierea valorilor istorice, arhitecturale și urbanistice din zona studiată, stabilirea restricțiilor și permisivităților de intervenție;
- stabilirea unui mod de construire și de amenajare adecvat zonei, consecvent cu păstrarea valorilor și a continuității etapelor anterioare de dezvoltare prin evidențierea factorilor evolutivi specifici zonei;
- determinarea modului în care noua dezvoltare se poate raporta la monumentele din vecinătate.

Documentația SIZ-C.P. se constituie într-un studiu ce constă în analiza situației existente, a potențialului de dezvoltare urbanistic a zonei și a propunerilor de organizare volumetrică, urmărindu-se totodată organizarea funcțională a întregii zone studiate, în sensul modificării reglementărilor generale stabilite prin Regulamentul de Urbanism aferent PUG.

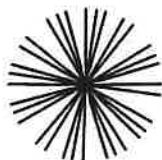
2. Descrierea metodei și direcțiilor de cercetare

Prezenta documentație a fost întocmită conform *Ordinului 562/2003 - Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate*. Pentru structura textului s-a urmărit structura definită de acest ordin, față de care au fost tratate punctele aplicabile situației concrete studiate, conținutul cadru fiind pe alocuri adaptat prin eliminarea capitolelor/subcapitolelor care nu au avut aplicabilitate.

Cercetarea are la bază o analiză complexă urbanistică și evolutivă a amplasamentului studiat și a monumentelor din imediata proximitate. Evoluția țesutului este relaționată cu realitatea actuală a țesutului urban adiacent amplasamentului, urmărind identificarea și evidențierea elementelor specifice cu valoare urbanistică și/sau arhitecturală, precum și formularea unor recomandări specifice de intervenție.

Pentru analiza valorilor urbanistice ale orașului, în scopul evidențierii celor păstrate din epocile anterioare (trama stradală, siluetă, parcelar, edificii istorice) s-au studiat documentele care conțin

¹ URBANPROIECT, *Conținutul cadru al studiilor istorice de fundamentare a documentațiilor de urbanism*, București, 2002.

informații în acest sens: hărți succesive, imagini fotografice, documentație scrisă. Pentru analiza evoluției incintei s-au studiat documente din arhiva 1 Iunie precum și din Arhivele Naționale Timiș și Cf-urile.

Cercetarea are atât o componentă teoretică care a vizat documentarea și cercetarea bibliografiei scrise, cât și o componentă analitică care se bazează pe identificarea evoluției țesutului construit prin studiul comparativ al hărților istorice din diferite perioade, precum și al fotografiilor de epocă, analizate în corelare cu situația actuală. În paralel s-a realizat o fotocartare actualizată a contextului construit din incintă. Rezultatul demersului teoretic și analitic este determinarea evoluției istorico-urbanistice a arealului și înțelegerea tuturor aspectelor care susțin valoarea urbană și arhitecturală a contextului actual.

3. Evidențierea surselor documentare, iconografice, cartografice ș.a.

Surse bibliografice:

Publicații:

- A. Brătuleanu, *Timișoara interbelică: Urbanism și arhitectură*, Timișoara: Editura Artpress, 2016.
- G. Delesega, *Temesvari kalauz teridoben*, Kiado, 2018.
- J. Geml, *Vechea Timișoara*, Timișoara: Editura CosmopolitanArt, 2016.
- M. Opreș, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I*, Timișoara: Editura Brumar, 2007.
- M. Opreș, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică, 1987.
- S. Edelblutte, *Paysages et territoires de l'industrie en Europe. Héritages et nouveaux*. Editura Ellipses, 2009, p.29.

Articole:

- C. Glăvan, *Defortificarea cetății Timișoara*, *Analele Banatului*, S.N., Arheologie – Istorie, vol. XXI, pp. 421-430, 2013.

Articole online: Conform bibliografie anexată

Studii:

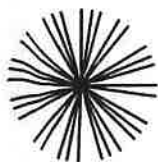
- Scurt istoric 1 Iunie, arhiva 1 Iunie

Regulamente și documentații urbanistice în vigoare:

- Planul Urbanistic General al Municipiului Timișoara, aprobat prin HCL 157/2002, prelungit prin HCL 107/2014;
- Noul Plan Urbanistic General al Municipiului Timișoara, Revizia 3;
- Conceptul general de dezvoltare urbană (Masterplan) Timișoara;
- Planul de Mobilitate Urbană Durabilă a Polului de Creștere Timișoara;

Legislație aplicabilă:

- LEGEA Nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, cu modificările și completările ulterioare
- Lege nr. 5 din 6 martie 2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - zone protejate
- Lege nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice (Republicată în MONITORUL OFICIAL nr. 938 din 20 noiembrie 2006)
- NORME METODOLOGICE din 18 aprilie 2008 de clasare și inventariere a monumentelor istorice

- LEGE nr.378 din 10 iulie 2001 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr.43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național
- LEGE nr. 350 din 6 iulie 2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, cu modificările și completările ulterioare
- Ordinul ministrului culturii și cultelor 2684/2003 privind aprobarea Metodologiei de întocmire a obligației privind folosința monumentului istoric și a conținutului acestuia
- ORDIN nr. 562 din 20 octombrie 2003 pentru aprobarea Reglementării tehnice "Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)"
- Hotărâre nr. 230 din 4 martie 2003 privind delimitarea rezervațiilor biosferei, parcurilor naționale și parcurilor naturale și constituirea administrațiilor acestora
- Ordin nr. 2237/27.04.2004 privind aprobarea Normelor metodologice de semnalizare a monumentelor istorice
- ORDIN nr. 2260 din 18 aprilie 2008 privind aprobarea Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice
- Legea nr. 6/2008 privind regimul juridic al patrimoniului tehnic și industrial
- REGLEMENTARE – Conținutul cadru al studiilor istorice de fundamentare a documentațiilor de urbanism, URBANPROIECT
- Anexa: Normă metodologică din 18.04.2008 de clasare și inventariere a monumentelor istorice
- ORDIN nr. 2495 din 26 august 2010 pentru aprobarea Normelor metodologice privind atestarea specialiștilor, experților și verifcătorilor tehnici în domeniul protejării monumentelor istorice
- Ordonanță de urgență nr. 57 din 20/06/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice

S-au luat în considerare de asemenea prevederi ale unor convenții/tratate/carte internaționale privind patrimoniul cultural, care alcătuiesc un fond de documente de specialitate cu rol orientativ. Dintre acestea, cele mai relevante pentru obiectul studiului în cauză, sunt:

- Carta internațională pentru conservarea și restaurarea monumentelor și siturilor, Veneția 1964
- Convenție privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, Paris, 21.11.1972
- Carta internațională privind protecția orașelor istorice, ICOMOS, oct. 1987
- Carta pentru protecția și gestiunea patrimoniului arheologic, ICOMOS, oct. 1990
- Carta ICOMOS, Principiile pentru analiza, conservarea și restaurarea structurilor patrimoniului arhitectural, ICOMOS, oct. 2003
- Carta ICOMOS pentru interpretarea și prezentarea siturilor de patrimoniu cultural, 4.10.2008
- Carta patrimoniului industrial, TICCIH, 2003

Surse cartografice:

- Elemente cartografice cuprinse în partea desenată a studiului: *Studiu de fundamentare. Zone construite protejate Timișoara 2011* (Junie, Aurelia, Opreș, Mihai)
- Elemente cartografice cuprinse în partea desenată a studiului: *Timișoara monografie urbanistică. Volumul I. Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei* (Opreș, Mihai)
- Altele - Indicate în surse. Principalele baze de date online folosite sunt *hungaricana.hu* și *mapire.hu*
- Harta ortofoto, sursa: *googlemaps.com*
- Arhivă privată personală
- Arhivă privată Radu Radoslav

- Ridicare topografică actuală

Surse adiționale:

- Institutul Național al Patrimoniului, Lista Monumentelor Istorice 2015 (LMI 3015), conform publicării oficiale în M.O. din 15 februarie 2016, Nr. 113 bis „Ordinul Ministrului Culturii nr. 2828/2015 pentru modificarea anexei nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2314/2004 privind aprobarea Listei monumentelor istorice, actualizată, și a Listei monumentelor istorice dispărute, cu modificările ulterioare”.
- Relevee planimetrice ale unora dintre construcții – arhivă 1 lunie
- Relevee și planuri de situație - arhivele statului, filiala Timiș

Surse iconografice și fotografice: Indicate în surse

- O parte din descrierile din cadrul studiului, cu privire la evoluția istorică urbană au fost detaliate în cadrul unor studii elaborate anterior de către autori cu privire al obiective din Timișoara, astfel încât elemente din descrieri pot să prezinte similitudini de formulare și/sau exprimare.

4. Prezentarea echipei de cercetare după specialitate

Autori documentație: Dr. arh. **Maja Bâldea**, specialist atestat MCC nr. **425 S** / 03.02.2011
Urbanism istoric – 2. Șef de proiect de specialitate: urbanism istoric – D

Dr. arh. **Gabriela Domokos-Pășcu**
Specialist patrimoniu industrial

Co-autor documentație: arh.stag. Diana Dumescu

5. Prezentarea critică a bibliografiei generale

Municipiul Timișoara beneficiază de numeroase studii monografice, de urbanism și de arhitectură, datorită în primul rând importanței pe care o are în regiune și a relevanței istorice sedimentate de-a lungul timpului, în special din prisma rolului militar menținut pentru o perioadă îndelungată.

Pe de altă parte municipiul beneficiază în prezent de o revigorare a interesului sub forma publicării unor studii istorice de dată recentă care tratează evoluția orașului în diferite etape (a se vedea referințele bibliografice).

Pe lângă bibliografia specifică, în întocmirea studiului istoric un rol important l-au reprezentat observațiile pe teren derulate în baza unor vizite in-situ și cercetarea relațiilor fizice pe care obiectivul le are cu contextul său imediat.

Un material documentar extrem de valoros este reprezentat de hărțile, fotografiile și cărțile poștale din diferite colecții și surse. În ceea ce privește hărțile și studiul arhivistic structurat, unul dintre cei mai reprezentativi cercetători rămâne arhitectul Mihai Opreș, care a derulat unul dintre cele mai intense demersuri de cercetare cunoscute până în prezent cu privire la evoluția urbană a orașului.

Materialul analizat provine din mai multe surse și reprezintă în special documente de arhivă și resurse cartografice și fotografice:

- S-au folosit resurse cartografice istorice ale unor terți care vizau studiul evolutiv al așezării și zonei de studiu, precum și din surse online. Acestea au fost selectate după relevanța lor directă pentru evoluția generală a zonei, precum și în mod particular pentru situarea amplasamentului în contextul evoluției urbane.
- Succesiunea de hărți evolutive la scară urbană a folosit în principal din arhiva scanată maghiară (în special platformele *mapire* și *hungaricana*) a fost corelată prin suprapunere cu planul topografic actualizat, luându-se în considerare țesutul constituit și fronturile construite recognoscibile, drumurile principale și contururi de cvartale. S-au folosit ca suport de analiză a evoluției hărțile teritoriului mai ample și planurile succesive ale orașului începând cu jumătatea secolului al XVIII - lea. Datorită scării mari a hărților istorice și a calității desenului manual pe suporturi variabile, există un nivel relativ de lipsă de corelare a proporțiilor, considerat însă acceptabil pentru analiză.
- succesiunea de hărți evolutive ale incintei a folosit resurse din Arhiva 1 Iunie și din Arhivele Naționale Timiș.
- S-au studiat de asemenea reglementările urbanistice actuale, reprezentate de resursa constituită de planul Urbanistic General al municipiului Timișoara.

6. Prezentarea studiilor anterioare pe care se bazează cercetarea

- Junie, Aurelia, Opriș, Mihai, *Studiu de fundamentare. Zone construite protejate Timișoara 2011*. Studiu de fundamentare pentru Planului Urbanistic General aflat în suspensie în acest moment. Studiul este relevant pentru istoria creșterii orașului la scară macro.
- Radoslav, Radu, et. al. *Creștere organică. Studii de amenajarea teritoriului, urbanism și design urban*. Timișoara, 2010.
- O serie de studii distincte orientate în majoritate asupra municipiului Timișoara. Relevant într-o mică măsură pentru istoria creșterii orașului la scară macro.

II. ANALIZA EVOLUȚIEI ȘI CARACTERISTICILOR TERITORIULUI STUDIAT

1. Analiza evoluției teritoriului studiat

a. Istoricul teritoriului studiat în raport cu localitatea în care se situează

Municipiul Timișoara are un istoric al populării vechi de aproximativ 6000 de ani, dovedit în urma descoperirilor arheologice. Este considerat de către unii cercetători ca fiind menționat în anul 1020 în relație cu apartenența la o episcopie ortodoxă, în timp ce alții susțin prima mențiune a Timișoarei ca fiind între anii 1150-1177 sau în secolul XIII. Cu toata acestea, perioada relevantă pentru dezvoltarea urbană a zonei supuse studiului începe odată cu perioada modernizării urbane din timpul apartenenței la Regatul Ungariei în cadrul Monarhiei Austro-Ungare (1867-1918)². Justificarea principală pentru această considerare este dată de faptul că urme ale orașului otoman nu mai există manifestate în structuri

² A. Junie și M. Opriș, *Studiu de fundamentare. Zone construite protejate Timișoara 2011*, Timișoara, 2011.

supraterane, vizibile, ci acestea mai sunt păstrate doar în subteran ca patrimoniu arheologic, iar structura urbană istorică este strict rezultatul acțiunilor de urbanizare începute prin operațiile austriece și continuate în perioadele istorice următoare.

Structura urbană a orașului este rezultatul celor câteva secole de diversitate politică și economică. Intervenția austriacă se reflectă în special în zona centrală a orașului (zona Cetate), ce este înconjurată de fortificații bastionare, dar determină și structura cartierelor istorice excentrice. Administrația imperială este răspunzătoare și de masivul proiect de asanare al terenurilor mlăștinoase și de regularizare a râului Bega. Acesta din urmă va deveni unul dintre factorii determinanți pentru dezvoltarea orașului modern, reprezentând până la apariția căii ferate unica posibilitate de transport a mărfurilor de mare greutate. Acest aspect facilitează amplasarea industriilor în apropierea canalului până în prima parte a secolului al XX-lea.

Dezvoltarea de la începutul secolului al XIX-lea și până la începutul secolului al XX-lea clădește în continuare pe caracterul polinuclear al orașului (Cetate, Fabric, Elisabetin, Iosefin și Mehala). Demolarea fortificațiilor este un eveniment major al acestei perioade prin facilitarea extinderii suburbiilor și ocuparea terenurilor neconstruite dintre acestea. Strategia statală atât dinainte de Marea Unire, cât și de după, vizează atingerea și păstrarea dezideratului de statut al Timișoarei ca unul dintre cele mai importante orașe ale Europei centrale. În acest context orașul beneficiază de măsuri politice și economice, ce îi susțin și întăresc poziția.

Teritoriul studiat, din perspectiva etapelor de urbanizare, este inclus relativ târziu în arealul urbanizat. Conform hărții care indică dezvoltarea maximă a fortificației otomane (Planșa PI 02 Suprapunere plan istoric sec. XVI-XVII pe parcellar contemporan), teritoriul este amplasat excentric și exterior, fiind încadrat în arealul urbanizat abia în perioada finalului de secol al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Dacă în perioada stăpânirii otomane a teritoriului până la începutul secolului al XVIII-lea orașul era înconjurat de mlaștini derivate din brațele meandrate ale cursului râului Bega, începând cu perioada stăpânirii habsburgice debutează ample lucrări hidrotehnice, corelate cu operații de asanare a mlaștinilor.³ În cadrul acestei acțiuni cursul râului va suferi numeroase alterări cu scop funcțional, segmentul cursului amplasat în estul fortificației bastionare, edificată între anii 1732-1764⁴, va servi pe de-o parte ca și conexiune cu teritoriul mai amplu către est, rută pe care era adus în principal lemnul pentru nevoile cetății (pentru construcții dar și pentru foc) precum și alte bunuri, în special sare, dar și forță motrice în acționarea morilor și a diferitelor activități de producție din cartierul Fabric.⁵

Arealul studiat este amplasat la nord de suburbia Fabric, una dintre cele trei suburbii istorice ale orașului care se dezvoltă începând cu anul 1744, an în care împăratul Iosif II permite dezvoltarea de suburbii în exteriorul liniei de protecție a centurii de fortificații⁶. Într-un plan din anul 1734 care trata cetatea Timișoara și împrejurimile sale, în relativă corelare cu amplasamentul studiat se dezvoltă într-o formă incipientă un cartier definit ca „Noul Oraș Rascian” (la vest de actuala Piață Badea Cârțan), cu o structură de organizare de străzi regulate dispuse paralele unele față de altele și respectând un pas egal, dispuse în relație funcțională cu o serie de nuclee de producție incipiente localizate în teritoriul nucleului istoric al suburbiei Fabric, indicând faptul că dezvoltarea în exteriorul cetății pornește de la un fenomen deja pre-existent de dezvoltare de suburbii exterioare, chiar dacă inițial acestea se dezvoltă dezorganizat. Deasupra cartierului rascian prezent pe această hartă se dezvoltă o colonie incipientă de factură neregulată, identificată ca „satul Renzers” (intersecția actualelor Take Ionescu cu Kogălniceanu) (Fig. 1), posibil o așezare de populație ortodoxă. Dezvoltarea constructivă a celor două așezări este sistată, iar pe o hartă

³ Opreș, Mihai, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I*. Timișoara: Editura Brumar, 2007, p. 50.

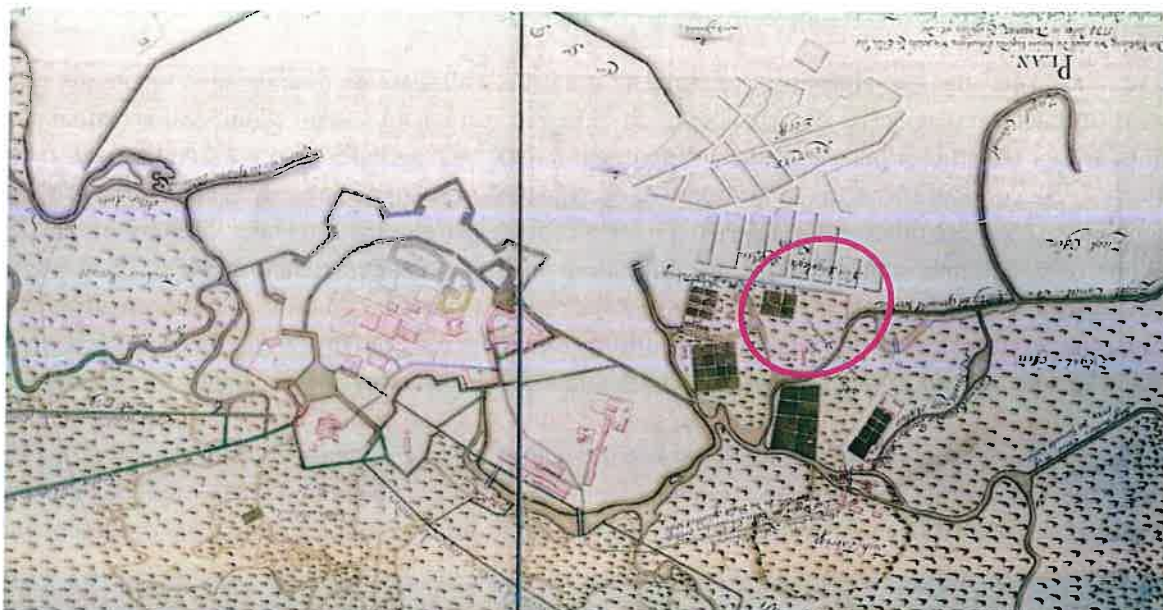
⁴ Ibid.

⁵ Jancsó, Árpád, *A Bega, a Bánság elkényeztetett folyója*. Timișoara: Mirton, 2007.

⁶ Junie, Aurelia, Opreș, Mihai, *Studiu de fundamentare. Zone construite protejate Timișoara 2011*.

succesivă este indicată în locul lor „case rămase de la fostele suburbii demolate”⁷ (Planșa PI 4 Planul zonei din jurul Cetății Timișoara, anul 1786) .

Figură 1 Planul cetății Timișoara și al zonei din jur, cum poate fi văzută la sfârșitul anului 1734, cu marcarea relativă a poziției sitului⁸

Suburbia Fabric a fost inițial dezvoltată cu scopul funcțional de a agrementa fabrici, manufacturi și funcțiuni comerciale dezvoltate în conexiune cu producția, funcțiunile de producție beneficiind de relația deosebit de avantajoasă cu canalul Bega. Este documentat faptul că primele mori din perioada habsburgică sunt de fapt mori dezvoltate în perioada otomană, amplasate în estul cetății, iar primele mori dezvoltate de habsburgi începând cu anul 1782 sunt dezvoltate tot în proximitatea sau în interiorul suburbiei Fabric.⁹ Pe hărțile de după mijlocul secolului al XVIII-lea canalul Bega din punctul de intrare în suburbia Fabric se desfășeă într-o serie de canale mai mici, specializate, destinate deservirii fabricilor, manufacturilor, morilor și depozitelor de lemne. Acestea aveau trasee de formă variabilă, fie drepte (conducând lemne) fie sinuoase (deservind mori) și se regrupau la ieșirea din suburbie în cadrul unui singur canal ce ocolea Cetatea la sud-est, săpat în anul 1765.¹⁰

Comparativ cu structura celorlalte cartiere istorice definite în același moment (Elisabetin și Iosefin), structura cartierului Fabric este mai densă, caracterul regulat este predominant, fiind alterat doar în relație cu traseul organic al brațelor meandrate ale Begăi și mlaștinii. Parcelele au forme diferite dar predomină cele de tip patruleter, cu dimensiuni mici, sub 500 mp, fiind astfel structurate pentru derularea activităților de tip manufacturier, mici ateliere și comerț. Suburbia inițială Fabric este formată din trei cartiere distincte: Fabricul Interior, Fabricul Exterior și Fabricul German, amplasate la sud de Bega. Cartierul este locuit de meșteșugari, negustori și țărani jeleri, depășind la finalul secolului XVIII ca număr locuitorii din Cetate.¹¹ La mijlocul secolului al XVIII-lea cartierul cuprindea numeroase mori, forje și ateliere de prelucrare a metalului, o roată acționată hidraulic pentru pomparea apei necesare alimentării Cetății precum și Fabrica de Bere, cea mai veche fabrică cunoscută din Timișoara. Aceasta funcționa încă din anul 1718, fiind amplasată la

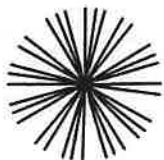
⁷ Opreș, Mihai, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I.* Timișoara: Editura Brumar, 2007, p. 38.

⁸ Sursă: Opreș, Mihai, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I.* Timișoara: Editura Brumar, 2007, p. 39.

⁹ Jancsó, Árpád, *A Bega, a Bánság elkényeztetett folyója.* Timișoara: Mirton, 2007.

¹⁰ Opreș, Mihai, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I.* Timișoara: Editura Brumar, 2007, p. 56.

¹¹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică,* București: Editura Tehnică București, 1987, p. 79.

început în suburbia Palanca Mare și mutată ulterior în suburbia Fabric, după anul 1744. Multe dintre atelierele meșteșugărești și manufacturiere dispar din cadrul suburbiei după mijlocul secolului XIX sub impulsul schimbării proceselor tehnologice, respectiv apariția motoarelor cu abur.

La finalul secolului XIX și începutul secolului XX are loc o schimbare de paradigmă în reconsiderarea structurii urbane, atât la scara întregului oraș cât și la scara arealului studiat. Principala schimbare în reconsiderarea structurii urbane este dictată de debutul acțiunilor de defortificare a Cetății. Fortificația bastionară este considerată necorespunzătoare din perspectiva nevoilor de apărare de către administrație încă din anul 1868, însă ridicarea caracterului de fortificație de către Împăratul Franz Josef are loc abia la 23 aprilie 1892. Acțiunile concrete de defortificare încep imediat, prin stabilirea principalelor două artere radiale de legătură cu cartierele exterioare și prin stabilirea construcțiilor edificiilor militare care urmau să fie construite în compensație pentru pierderea fortificațiilor urbane.¹² Modernizarea urbană se desfășoară între finalul secolului XIX și începutul secolului XX, odată cu finalizarea procedurilor de compensare ale armatei în favoarea construcțiilor care și-au pierdut rolul și a teritoriului devenit construibil și prin demolarea efectivă a fortificațiilor. În cartierul Fabric, similar cu cartierul Cetate, activitatea constructivă intensă care generează modernizarea fondului construit are loc abia după 1890, prin acțiuni de „restructurare și îndeșire a zonei centrale”.¹³ Tot acum se conturează ansambluri industriale de dimensiuni mai ample, situate în afara nucleelor istorice, în Fabric instalându-se întreprinderi de prelucrare a pielii și industrie textilă, iar în zona impusă ca teren liber în jurul cetății se constituie ansamblul Fabricii Maghiare de Fibre de Lână - ILSA.¹⁴

Pe de altă parte, în aceeași perioadă are loc reorganizarea completă a sistemului hidrografic din Fabric, operație sinonimă cu modernizarea structurii urbane a cartierului, acesta fiind justificată de problemele anterioare generate de canalele cu flux abundent de apă care îl străbăteau. La cursul Begăi erau conectate anterior cursurile unor afluenți (Șubuleasa, Behela - conectată cu canalul în partea de est a sitului studiat) care în cazul unor viituri creșteau brusc și necontrolat debitul râului, generând inundații necontrolate în cartierul Fabric. De asemenea, din cauza canalelor care străbăteau cartierul anterior este documentat un nivel ridicat de apă freatică, care a condus la saturarea solului și a construcțiilor cu apă, situație ce se solicită a fi remediată.¹⁵ Conform hărților evolutive de la finalul secolului XIX și începutul secolului XX, până în anul 1905-1906 se mai păstrează încă structura anterioară de canale din estul Cetății, figurate ca fiind modernizate începând cu anul 1910 (Planșa PI 10 Harta și planul de dezvoltare urbană al Timișorii, anul 1912), respectiv grupate în cadrul unui canal singular. Hărțile anterioare (PI 5, PI 6 - 1853, PI 7 - 1893, PI 8 - 1901-1903, PI 9 1904) încă indică divizarea cursului principal al Begăi în două canale paralele distincte, respectiv Canalul Morilor la sud și Canalul de transport prin plutire la nord, primul având un braț deviat spre interiorul cartierului Fabric într-un punct de confluență situat aproximativ vis-a-vis de amplasamentul studiat.

Ca urmare a situației complexe în care se prezintă orașul la începutul secolului al XX - lea, din punct de vedere urbanistic este necesară o restructurare. În acest sens se dezvoltă o serie de schițe și planuri de sistematizare care studiază defortificarea în raport cu dezvoltarea unor relații echilibrate cu suburbiile, urmărind principii moderne de dezvoltare urbană. Între anii 1900-1911 se reorganizează perimetrul

¹² Glăvan, Ciprian, *Defortificarea cetății Timișoara*, 2013, Analele Banatului, S.N., Arheologie – Istorie, Vol. XXI, pg. 421-430.

¹³ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p.139.

¹⁴ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 34.

¹⁵ Borovszky, Samu; Sziklay, János, *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest: Országos Monográfia Társaság. 1896–1914.

construibil din jurul cetății, se continuă conexiunea navigabilă pe Bega și la sud de nucleul cetății, sunt eliminate canalele morilor și canalele de plutărit din cadrul suburbiei Fabric, sunt adaptate podurile vechi și se propune construirea unora noi, se anulează depozitul de lemne al trezoreriei și se construiește uzina hidroelectrică la est.¹⁶

În corelare cu nucleul istoric al cartierului Fabric se va dezvolta și la nord de canalul Bega o structură urbană cvasiregulată la începutul și mijlocul secolului XIX, inițial între canal și un drum de legătură pe direcția est-vest care lega Cetatea cu localitățile învecinate la est și în special Lugoj; această cale de legătură devine în perioada contemporană strada Simion Bărnuțiu (Planșa PI 05 A doua ridicare topografică militară 1806-1869), cu un profil de aproximativ 40 m. Acest țesut, dezvoltat inițial ca areal urban și definit ca „lumea nouă” (Germ. *Neue Welt* conform harta din anul 1853, Planșa PI 06), este ultima zonă de dezvoltare a nucleului istoric Fabric, dezvoltată la nord de Fabricul Rascian. Parcelele de aici sunt mai ample comparativ cu cele din nucleul istoric, de formă rectangulară relativ ordonate, având aproximativ 1600 mp.¹⁷ La limita de vest a acestei zone se definește în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea un spațiu urban amplu al unei piețe, având o configurație longitudinală și fiind conectată la sud cu strada Dacilor. Aceasta este actuala Piață Badea Cârțan, denumită pe hărțile istorice inițial Piața de fân (Magh. *Szena ter*) (Planșa PI 7 Planul de reglementare al orașului liber regal Timișoara, anul 1893).

Arealul „Lumea nouă” amplasat la nord de canal se va dezvolta mai puternic după defortificare dar și în relație cu construirea Gării de Est, construită în anul 1886 în conexiune cu linia de cale ferată spre Orșova, care făcea legătura cu Bucureștiul și care a preluat o mare parte din traficul de marfă al orașului. Această gară a reprezentat și un punct de conexiune între linia urbană de tramvaie, având același ecartament, care conecta platformele industriale în special din cartierul Fabric cu calea ferată. Și în arealul proxim al zonei de studiu, pe malul nordic al canalului Bega vor începe să se dezvolte la finalul secolului XIX și începutul secolului XX funcțiuni cu specific industrial. Pe harta din anul 1893 (Planșa PI 7), toate incintele industriale reprezentate în proximitatea zonei studiate, respectiv incinta din cadrul cvartalului, cea din cvartalul învecinat la est și cea din cvartalul învecinat la sud-est au ca funcțiune indicată în legendă „fabrici de băuturi spirtoase”, indicate ca fiind deja existente. Fabrica de băuturi spirtoase a Fraților Blau (tangenta la incinta studiată) este fondată în anul 1862.¹⁸

În perioada 1918-1940 orașul păstrează liniile directoare de creștere urbană. Păstrarea continuității este una dintre principalele trăsături ale orașului, împreună cu o creștere echilibrată și păstrarea unor arii viitoare pentru extinderi, ceea ce a permis - spre deosebire de alte orașe - conservarea unor arii istorice extinse.¹⁹

Incintele industriale existente la începutul secolului XX se vor amplifica parțial și își vor schimba profilul funcțional în prima jumătate a secolului XX. Totuși, după finalul primului Război Mondial și alipirea Banatului ca parte a României Mari, industria locală intră într-o perioadă dificilă, în special datorită greutății de a găsi materii prime, dar și orientării impuse către alte piețe de desfacere și a schimbării monetare. Industria din regiune și din Timișoara acuză aplicarea unui tratament discriminatoriu în ceea ce privește atitudinea guvernanților în raport cu industria din Vechiul Regat. În raportul Camerei de Comerț și Industrie Timișoara din anul 1921 se preciza că „până ce fabricile au fost obișnuite a-și desface mărfurile în

¹⁶ Borovszky, Samu; Sziklay, János, *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest: Országos Monográfia Társaság. 1896–1914.

¹⁷ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 97.

¹⁸ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 36.

¹⁹ Brătuleanu A., *Timișoara interbelică Urbanism și Arhitectură*, Editura Artpress, Timișoara, 2016, p. 22 – 42.

întreaga Ungarie, Austrie și Banat, în urma alipirii la România [...] au trebuit să lupte cu mari forțe pentru a-și procura noi piețe de desfacere în interior și s-a necesitat sacrificii enorme pentru a documenta noilor consumatori, obișnuiți cu concepția că numai fabricile streine sunt bune, că produsele de proveniență indigenă înlătură pe cele importate”.²⁰ Paragraful indică lipsa de echitate dintre regiunile României Mari în ceea ce privește comerțul și indirect producția industrială autohtonă, exprimată de autoritățile din București. Chiar și în acest context, Timișoara continuă să evolueze în mod constant.

În ciuda contextului dificil, până în anii 1930, la debutul crizei mondiale, continuă fondarea de unități industriale însă reduse ca dimensiune și extinderea unităților industriale existente în cartierele Iosefin și Fabric. În cartierul Iosefin sunt fondate Fabrica de Articole Electrice „Galvani” (1924) - devenită „Elba” și Industria de Tricotaje (1919) – azi „Pasmatex”. În cartierul Fabric sunt fondate noi întreprinderi ce continuă specificul textil și al pielăriei, în zona de studiu sunt fondate Industria Textilă „Romitex” (1928), devenită Uzinele Textile Timișoara (U.T.T.) și Fabrica de Ciorapi și Tricotaje „Florida” (1925) devenită 1 iunie și Fabrica de ulei și săpun „Azur” (1920) în timp ce în arealul mai amplu al cartierului sunt fondate Fabrica de Panglici și Broderii „Fadepa” (1922), Fabrica de Încălțăminte de Lux „Filt” (1922), Fabrica de Încălțăminte „Guban” (1935) etc.²¹

Cvartalul din care face parte arealul studiat își va păstra relativ structura și configurația funcțională de-a lungul secolului XX, fiind separat în case de locuit către bulevardul ce îl delimitează la nord și funcțiuni industriale către canalul Bega la sud.

În perioada socialistă, prin Legea naționalizării din anul 1948 peste 110 întreprinderi au intrat în proprietatea statului, iar multe dintre unitățile industriale de dimensiuni mici și mijlocii au dispărut. Ulterior naționalizării celor mai importante platforme industriale, prin politica de stat s-a implementat un proces de reorganizare a industriei cu scopul creșterii producției și a unei mai bune gestiuni, ceea ce a avut ca rezultat supradimensionarea anumitor ramuri industriale: alimentară, chimică, textilă, pielărie, electronică și electrotehnică. Aceste modificări au presupus, în majoritatea cazurilor, comasarea nucleelor industriale anterioare cu aceeași specializare într-o singură incintă, ideal grupate în platforme, re tehnologizarea și transformarea ansamblurilor de clădiri existente. Câteva dintre fabricile ce au trecut prin acest proces sunt: Fosta Fabrică de Rafinărie și Spirt „Solventul”, Întreprinderile Electrobanat (Elba) și Electromotor, Fabrica de Pălării, Pasmatex, I.L.S.A, U.T.T, Fabrica de Piele și Blănuri sau Fabrica de Tricotaje „1 Iunie”.²² Prin acest proces fostele incinte istorice suferă transformări morfologice importante, care le schimbă configurația și structura, transformările realizându-se independent de criterii valorice și de vechime ale construcțiilor industriale inițiale. În cazul incintei „1 iunie”, prin acest proces incinta inițială a fost extinsă cu mult în cadrul cvartalului, printr-un proces succesiv și etapizat.

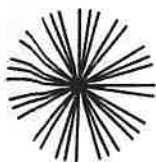
Totodată, în această perioadă are loc o extindere a zonelor industriale concentrate anterior în special de-a lungul Begăi și o translatăre în alte zone, în corelare cu bulevarde importante ale orașului, modernizate și ele în acest moment, precum: Calea Buziașului, calea Torontalului sau Calea Șagului. Această situație a fost menținută, cu variații la nivelul fiecărei fabrici, până în anii 1990, când orașul trece într-o altă perioadă de dezvoltare specifică.

²⁰ Trifa Raluca – Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAUIM, 2019, p.37.

Extras din ANR TM – Fondul Inspectoratul industrial al regiunii VIII Timișoara nr.71 Inventar 1657, dosar 104/1934.

²¹ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAUIM, București, 2015, p. 37.

²² Ibid, p.38.

După anul 1990, incintele industriale anterioare trec prin diferite procese de privatizare și reorganizare, derulate în etape diferite, însă cu același rezultat, respectiv suspendarea procesului de producție datorită lipsei performanței și profitabilității. Acest fapt se datorează problemelor adunate progresiv în etapele anterioare și a unei privatizări deficitare (ce se extinde ca proces chiar și până în anii 2000). Astfel, industriile din Timișoara încep să fie închise etapizat și marile structuri ce odată ritmau viața locuitorilor orașului sunt trimise la fier vechi.

În prezent în oraș mai există un număr foarte mic de ansambluri industriale continuatoare din perioada socialistă. Majoritatea arealelor industriale istorice ale orașului au trecut și trec prin etape de reorganizare urbană, normale pentru noile etape de creștere ale municipiului, dar în majoritatea cazurilor cu probleme majore de proprietate sau de înțelegere și cartare a relevanței componentelor industriale - ceea ce a făcut ca bunurile patrimoniale (mobile sau imobile) din fostele incinte industriale să nu treacă în patrimoniul regional sau național, ci să se piardă.

b. Evoluția structurii etnice, a ocupațiilor populației, a caracterului funcțional

Timișoara a fost și este în continuare un oraș frontieră. 'Istoria sa cea mai recentă – care începe cu reînțemeierea de către austrieci în prima jumătate a secolului al XVIII-lea se identifică cu cea a Imperiului Habsburgic și a celui austro-ungar, din care orașul face parte timp de două secole.'²³ Orașul a fost un mozaic de identități, ce au stat la baza definirii sale ca urbe. Acest fapt se datorează în mare măsură faptului că aceasta a fost și este capitala unei întregi regiuni - Banatul - ce de-a lungul timpului s-a dezvoltat și ea ca o mixtură de comunități și personalități cu un aport etnic original variat.

Dezvoltarea Banatului și a Timișorii ca 'Americă a estului european'²⁴ se datorează în mare măsură și descoperirii unor cantități importante de resurse ale solului și subsolului, ceea ce a atras, urmărind firul istoric etnici maghiari, germani, austrieci, cehi, sârbi, italieni etc. Prin urmare dezvoltarea regiunii și a orașului s-au aflat aproape tot timpul într-o relație simbiotică. Privind în această perspectivă, comunitățile constituite reprezintă un amalgam de dorințe, ce de multe ori au ca și cadru de manifestare orașul, ce devine un loc de afirmare a unei modernități dinamice.

Prin Pacea de la Passarowitz (1718) începe în toate regiunile dominate de Casa Austria un amplu proces de colonizare, în special cu populație de origine germană și credință catolică.²⁵

Imediat după cucerirea cetății Timișoara de trupele Casei de Austria se pare că locuitorii de alte confesiuni decât cea catolică sunt izgoniți din interiorul cetății.²⁶ În anul 1716 în momentul instaurării noii administrații sunt înregistrați în oraș 466 rascieni (reprezentând comunitatea ortodoxă), 35 armeni și 144 evrei, o parte dintre evrei plecând în acest moment datorită temerilor cauzate de toleranța scăzută a acestora față de evrei. Pe de altă parte, este documentat faptul că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea se constituie o comunitate de evrei așchenazi (germani) și sefarzi (spanioli).²⁷

La începutul secolului al XVIII-lea populația ortodoxă era cea mai numeroasă în oraș și estimează că raportul dintre populația română și sârbă era de peste două treimi în favoarea românilor. Populația germană proaspăt colonizată în această perioadă va forma o comunitate catolică puternică care va deveni rapid majoritară în oraș, ca urmare a favorizării ei prin condițiile politice. O pondere importantă în cadrul acestei populații o reprezentau meșteșugarii. Comunitatea evreiască pre-existentă, alcătuită din

²³ Brătuleanu A., *Timișoara interbelică Urbanism și Arhitectură*, Editura Artpress, Timișoara, 2016, p.16.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 26.

²⁶ Ibid., p. 41.

²⁷ G. Neumann, *Pe urmele Timișoarei Evreiești. Mai mult decât un ghid*, Timișoara: Editura Brumar, 2019.

comunitatea germană și cea spaniolă, vor fi contopite administrativ în anul 1776.²⁸ În acest context, cartierul Fabric este documentat ca fiind constituit din multiple comunități etnice și religioase diferite, respectiv Fabricul Rascian, ce includea populația ortodoxă (preponderent grupând populație de etnie sârbă), Fabricul German, ce includea populație de etnie germană și Fabricul Exterior cu populație valahă, denumit și Mehala Valahă, concentrat la est de nucleul inițial al cartierului și constituit în jurul bisericii ortodoxe construite între 1825-1826.²⁹ Griselini amintește la 1774 ca fiind prezenți în cartier și negustori de etnii orientale, respectiv greci, armeni, evrei și alți balcanici, dar și italieni, francezi sau spanioli specializați în orez, mătăsării sau podgorii.³⁰ La mijlocul secolului XIX, 53,04% din populația orașului locuia în cartierul Fabric, care înregistra aproape de șapte ori mai multe case decât cartierul Cetate.³¹

Situația sanitară până la finalul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea nu era una prea bună, fiind documentate numeroase morți datorate condițiilor slabe de viață. Îmbunătățirea condițiilor de viață se realizează abia în secolele XIX și XX, prin investiția într-un sistem de canalizare modernă a orașului și în săparea unor fântâni conectate la o uzină de apă modernă la începutul secolului XX.³² Orașul înregistrează stagnări ale populației și datorită unor epidemii, dar și datorită celor două războaie mondiale.

În ceea ce privește evoluția demografică, după cel de-al doilea Război Mondial populația a crescut exponențial până imediat după revoluție, cu un salt semnificativ după război în corelare cu politica de dezvoltare urbană și industrială din perioada socialistă în special în perioada anilor 80. O creștere spectaculoasă a numărului populației are loc în perioada socialistă, prin faptul că numărul de locuitori crește de la 111.987 în anul 1948 la 312.720 în anul 1984.³³ Odată cu stagnarea dezvoltării industriale de după revoluție și începerii procesului de emigrare ca urmare a deschiderii granițelor, populația scade după anii 1990. Abia în prezent populația începe să înregistreze o creștere lentă, sub influența dezvoltării economice contemporane a orașului și în relație cu caracterul de oraș universitar. După recensământului efectuat în 2011, populația municipiului Timișoara se ridică la 319.279 de locuitori, în creștere față de recensământul anterior din 2002, când se înregistraseră 317.660 de locuitori, conform „Recensământul Populației și al Locuințelor 2002 - populația unităților administrative pe etnii”. Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára (citad de *wikipedia*).³⁴ Majoritatea locuitorilor sunt români (81,36%). Principalele minorități sunt cele de maghiari (4,87%), sârbi (1,52%) și germani (1,31%). Pentru 8,98% din populație nu este cunoscută apartenența etnică, conform Institutului Național de Statistică (citad de *wikipedia*).³⁵

Structura etnică a populației:³⁶

Anul	Populația	Români	Germani	Maghiari	Sârbi	Evrei	Rromi	Slovaci	Bulgari	Ucraineni	Alte etnii
1880	38.702	5.188	21.121	7.745	2.487	?	?	416	?	29	1.716
1890	45.948	5.594	24.973	11.100	2.363	?	?	332	?	27	1.559
1900	60.551	6.312	30.892	19.162	2.730	?	-	288	?	13	1.154
1920	86.850	16.047	32.097	27.189	?	8.307	-	?	?	?	3.210
1930	102.390	25.207	33.162	31.773	2.237	7.264	379	652	279	56	1.381
1941	125.052	46.466	37.611	24.891	?	?	?	?	?	?	16.084
1956	142.257	75.855	24.326	29.968	3.065	6.700	122	575	280	56	1.310
1966	174.243	109.100	25.058	31.016	4.188	2.590	120	490	475	71	1.135

²⁸ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 29.

²⁹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 96-97.

³⁰ Buruleanu, Dan N.; Medeleț, Florin, *Timișoara. Povestea orașelor sale*, Timișoara: Editura Solness

³¹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 96-97.

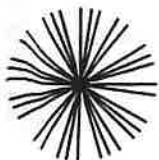
³² Ilieșu, Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*, Timișoara, Editura Planetarium, 2012, p. 279.

³³ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 175.

³⁴ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Timi%C8%99oara>

³⁵ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Timi%C8%99oara>

³⁶ <http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Timi%C5%9Foara>

1977	269.353	191.742	28.429	36.724	6.776	1.629	1.109	404	942	299	1.299
1992	334.115	274.511	13.206	31.785	7.748	549	2.668	675	1.314	756	903
2002	317.660	271.677	7.157	24.287	6.311	367	3.062	570	1.218	762	2.249

Evoluția caracterului funcțional al zonei. Caracterul funcțional al suburbiei Fabric a fost definit în perioada habsburgică ca fiind unul de producție și comerț, suburbia fiind locul unde se dezvoltă fabricile și manufacturile necesare orașului, în conexiune cu avantajul forței motrice și a sursei de apă reprezentate de canalul Bega. În conexiune cu producția se stabilește și funcția comercială, reprezentată de nevoia de a comercializa produsele cartierului. Cea mai mare piață istorică în zonă este reprezentată de Piața Traian, dezvoltată după un gabarit similar cu cel al Pieței Unirii, principala piață de reprezentare a orașului în perioada imperială. Dacă Piața Unirii era o piață de paradă cu scop de reprezentare, Piața Traian funcționează ca un spațiu activ de schimburi comerciale, iar la mijlocul secolului al XIX - lea conturul pieței și arterele limitrofe încep să fie populat de construcții cu etaj.

În corelare cu producția manufacturieră, producătorii nu sunt doar localnici, ci și persoane atrase din exterior. Manufacturierii vor forma bresle cu reguli de factură nouă, reglementate într-un mod mai elastic decât modelul medieval și astfel mai dinamice; cele mai puternice bresle au activat până la începutul secolului al XX -lea. Manufacturile devin parțial nucleeele incipiente ale fabricilor din secolul al XIX -lea.³⁷ În anul 1853 sunt documentate ca fiind menținute în această perioadă fabrici care produc articole de pielărie, țesături, articole alimentare și unele produse chimice, numărul întreprinderilor industriale scăzând de la 28 în anul 1853 la 25 în anul 1856. Sunt de asemenea înregistrate 93 de firme comerciale și prăvălii, înființându-se în scopul susținerii acestora „Camera de comerț și industrie” în anul 1850. La mijlocul secolului al XIX -lea sunt înregistrate la Timișoara patru „târguri anuale” și câte trei săptămânale.³⁸ Comerțul începe să includă o componentă importantă de produse agricole ce provin din producția regiunii, astfel că la finalul secolului al XIX -lea se constituie și Piața Bădea Cârțan, fosta Piață de fân (Magh. *Szena ter*), având un caracter comercial mai degrabă agricol, comparativ cu Piața Traian. Arealul studiat se afla atât sub aria de influență a incintelor industriale de pe malul nordic al canalului Bega, cât și sub cea a Pieței Bădea Cârțan. Fabricul atrăgea zilnic, datorită caracterului comercial pronunțat, locuitori din celelalte cartiere istorice.³⁹

La finalul secolului XIX și începutul secolului XX autoritățile au oferit diverse beneficii investitorilor în diferitele ramuri industriale, cu scopul impulsiei dezvoltării economice, țesutul urban nou constituit în zona anterior liberă de construcții din jurul fortificației dar și zonele de urbanizare mai vechi integrând noi ansambluri industriale.⁴⁰ Una dintre deciziile luate pentru impulsiei industriei este oferirea de beneficii celor ce investesc în industrie, ca de exemplu terenuri gratuite pentru edificarea clădirilor dedicate producției, materiale de construcție, scutiri de impozite, taxe, reduceri la plata utilităților.⁴¹ În anul 1911 sunt înregistrate 60 de întreprinderi industriale majore la nivelul orașului, majoritatea fiind concentrate deja în cartierul Iosefin și fiind bazate pe industrie chimică, morărit sau industrie textilă, în timp ce în Fabric se regăsesc întreprinderi specializate în textile, pielărie și industrie alimentară.⁴² Toate acestea determină o puternică dezvoltare a orașului din punct de vedere economic. Chiar dacă industriile își pierd pentru scurt timp unele dintre materiile prime, prin anexarea anumitor teritorii Ungariei și Iugoslaviei, administrația locală a găsit posibilități de valorificare a resurselor locale și a continuat să încurajeze dezvoltarea de vechi și noi industrii.

³⁷ Buruleanu, Dan N.; Medeleț, Florin, *Timișoara. Povestea orașelor sale*, Timișoara: Editura Solness

³⁸ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 84-85.

³⁹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 132.

⁴⁰ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 34.

⁴¹ Ibid., p.35.

⁴² Ibid., p. 36.

Până la marea criză economică (aprox 1930) cartierul Fabric va conține majoritatea întreprinderilor de producție din oraș, însă dezvoltarea puternică a relațiilor de transport pe calea ferată din cartierul Iosefin va conduce la translatarea zonelor de producție moderne și mutarea acestora aici la finalul secolului XIX. După cel de-al doilea Război Mondial industria locală intră în declin, pe de-o parte datorită condițiilor economice, și ulterior prin legea naționalizării din anul 1948. În urma aplicării acestuia 110 întreprinderi mari din Timișoara intră în posesia Statului, iar 1547 de întreprinderi industriale mici și medii care nu au fost naționalizate fie au dispărut, fie au fost comasate în cadrul industriilor de stat prin acțiuni ulterioare. Prin politica socialistă de creștere a productivității industriale de tip cantitativ, industria Timișoreană înregistrează o aparentă dezvoltare, toate marile întreprinderi istorice fiind extinse și transformate, schimbându-și configurația și alcătuirea. De asemenea se crează în perioada socialistă noi platforme industriale de dimensiuni mult mai mari decât cele precedente, în relație cu arterele principale de acces în oraș, respectiv Calea Șagului, Calea Buziașului și Calea Torontalului, specializate în special în industria chimică și constructoare de mașini.⁴³

Astfel, la finalul secolului XIX cartierul Fabric își pierde reprezentativitatea pe care o avea din punct de vedere al proceselor de producție.⁴⁴ Prin pierderea relevanței și productivității platformelor industriale amplasate în interiorul cartierelor istorice sub influența dezvoltării platformelor industriale moderne de la finalul secolului XX, primele devin abandonate și generează suprafețe ce au nevoie de restructurare.⁴⁵

Evoluția ocupațiilor populației este strâns legată de evoluția caracterului funcțional al zonei. În perioada habsburgică suburbia era populată de meșteșugari, negustori și țărani jeleri. Meseriile manufacturiere au fost impulsionate de administrație după cucerirea cetății. Astfel, dacă între anii 1717-1718 în oraș sunt menționate 11 meserii distincte ale locuitorilor, în anul 1760 sunt menționate deja 54 meserii distincte, amplificarea specializărilor manufacturiere fiind un rezultat al acțiunilor de încurajare întreprinse de către administrația orașului.⁴⁶ În anul 1853 sunt documentați la nivelul întregului oraș 1575 de meșteșugari ce realizează 117 meserii diferite, însă dispar ramurile de prelucrare ale metalului (fuseseră documentate inițial forje în cadrul suburbiei Fabric).⁴⁷

Odată cu defortificarea nucleului Cetății, începe o dezvoltare amplă atât a zonei centrale cât și a suburbiilor, până la debutul primului război mondial. În cartierele istorice se dezvoltă un caracter pronunțat comercial în relație cu piețele centrale, istorice.

Este documentat faptul că prin translatarea zonelor de producție în cartierul Iosefin la finalul secolului XIX, în conexiune cu gara și relația pe calea ferată către vest, cartierul Fabric pierde 0,9% din populație, populație specializată în anumite sectoare de producție mutându-se în Iosefin.⁴⁸

Ulterior, odată cu dezvoltarea platformelor industriale în perioada socialistă, o parte relevantă din populație începe să fie angrenată în procesele de producție moderne, iar nevoia de forță de muncă atrage populație inclusiv din localitățile limitrofe.

c. Evoluția reglementărilor edilitare și urbanistice

Din punct de vedere urbanistic, o evoluție clară și trasabilă a țesutului urban începe odată cu perioada fortificației bastionare și cucerirea cetății de către trupele imperiale. Regulile de construire și principiile de dezvoltare urbane aplicate atât asupra nucleului central din Cetate cât și asupra cartierelor istorice sunt cele specifice dezvoltărilor imperiului austriac în teritoriile sale. În perioada secolului al XVIII -lea

⁴³ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 38.

⁴⁴ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 132.

⁴⁵ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 40.

⁴⁶ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 175.

⁴⁷ Ibid., p. 132.

⁴⁸ Ibid., p. 132.

construcțiile cu scop militar sunt proiectate și întreținute de Direcțiunea de Fortificații, însărcinată inclusiv cu întreținerea sistemului existent de fortificații. Serviciul Cameral de Construcții este serviciul ce are ca sarcină proiectarea și supravegherea execuției clădirilor civile, precum și de respectarea normelor constructive din oraș.⁴⁹ Cărămida ca material de construcție durabil pentru toate clădirile reprezintă o impunere programatică în această fază.⁵⁰ Proiectarea suburbiilor noi exterioare Cetății este aprobată în anul 1744.

Odată cu defortificarea cetății, orașul Timișoara intră într-o fază de modernizare care coincide cu debutul secolului al XX-lea. Primele planuri de sistematizare de după decizia defortificării sunt proiectate de specialiști străini, care înțeleg și aplică principii urbanistice moderne, însă se apleacă foarte puțin asupra contextului urban pre-existent. Contextul urbanistic post-defortificare devine reglementat începând cu Planul de reglementare al orașului liber regal Timișoara din anul 1893 (Planșa PI 7) prin care în țesutul studiat sunt definite deja două mari incinte industriale existente, ambele reprezentând fabrici de spirt.

Planul ce surprinde situația în teritoriu la nivelul anului 1853 (Planșa PI 06) prezintă o zonă mult mai destructurată din punct de vedere al modului de ocupare al terenului. Se păstrează aceeași relație cu limitele cvartalului, dar construcțiile sunt mult mai rarefiate, și străzile ce erau inițial percepute ca secundare își măresc dimensiunea.

Dezvoltarea urbană modernă și reorganizarea perimetrului constructibil din jurul Cetății se bazează pe schițele de sistematizare dezvoltate la începutul secolului XX, cea mai relevantă fiind planul director de sistematizare a Timișoarei, elaborat de Serviciul Tehnic al Municipiului sub conducerea inginerului șef Emil Szilárd și a inginerului orașului, Bríger József finalizat în anul 1911 (Planșa PI 10), care propune o tratare completă a arealului neconstruit cuprins nucleul Cetății și cartierele istorice exterioare. Aceasta se bazează pe planul de sistematizare elaborat între anii 1901-1903 de către profesorul inginer László Szesztay de la Politehnica din Budapesta, cu scopul de a actualiza primul plan de regularizare urbană în corelare cu demantelarea fortificațiilor, întocmit în anul 1893 de către arhitectul budapestan Ybl Lajos și beneficiind de expertiza inginerului regal Aladár Kovács-Sebestény (Planșa PI 7).⁵¹

La începutul secolului al XX-lea orașul Timișoara a investit foarte mult în lucrări de îmbunătățire a calității vieții locuitorilor prin creșterea calității aerului din oraș datorită amenajării de parcuri și plantării de arbori; dar lucrarea cea mai masivă întreprinsă în această fază este regularizarea Begăi încheiată în 1910. Până în anul 1817, o treime din suprafața Cetății folosea canale acoperite ce se scurgeau în șanțul fortificațiilor, astfel încât în anul 1827 se va executa un canal de evacuare, denumit „Șanțul Sanitar”, care preia o parte din necesarul de canalizare urbană. Conductele de alimentare cu apă ale orașului sunt distruse prin asediul din anul 1849, după care necesarul de apă va fi asigurat prin fântâni forate.⁵² În acest context s-a pus și problema canalizării și alimentării cu apă potabilă a orașului, modul anterior de rezolvare generând condiții nesigure cu privire la sănătatea populației, apa de băut anterior necesară populației fiind extrasă din Bega cu o mașină hidraulică. Uzina de apă (nr. 1) este construită între anii 1910-1912, la sud de cartierul Fabric, în urma realizării unor prospecțiuni de forare care au indicat surse de apă bună pentru băut. În anul 1916 se construiește uzina de apă industrială, care de-a lungul timpului a deservit cu apă marile fabrici timișorene.⁵³

⁴⁹ Ibid., p. 85.

⁵⁰ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 45.

⁵¹ Ibid., p. 118-119.

⁵² Ibid., p. 95.

⁵³ Domokos-Pășcu, Gabriela; Bâldea, Maja, *Studiu istoric - arhitectural. Uzina de Apa nr.1, Calea Urseni, Timișoara*, 2023

Construirea Gării de Est din cartierul Fabric în anul 1876 se realizează pentru o mai bună relaționare a industriei și a producției acestora cu piețele de desfacere.

La finalul secolului XIX și începutul secolului XX industria atrage forță de muncă din mediul rural, determinând o creștere a numărului școlilor profesionale cu scopul de a pregăti personal calificat pentru diversele ramuri.⁵⁴ O politică structurată privind condițiile de locuit se inițiază de către administrație începând cu anul 1890, numeroși angajați ai fabricilor și întreprinderilor din această perioadă solicitând locuințe, însă cererea depășește capacitatea de edificare a administrației. Doar câteva cartiere pentru muncitori pot fi gestionate de primărie în perioada 1908-1914, unul la sud de Fabric. Pe de altă parte, fabricile precum Industria Lânii sau Fabrica de Pantofi Turul construiesc locuințe pentru proprii salariați.⁵⁵

Finalul de secol al XIX-lea aduce noi modificări în țesutul construit, fiind prezente în parcelar, primele industrii - numerotate 19 și 20 pe planul orașului Timișoara din 1893, dar legenda nu specifică denumirea sau domeniul acestor fabrici. În schimb pe planul din 1900 apare la numărul 48 fabrica de spirt Blau, iar cealaltă de pe actuala parcelă Lidl nu mai exista (*Planșa PI 07 și Planșa PI 08*). Harta din 1920, de după Marea Unire surprinde extinderea fabricii Blau (nr.37) și alipirea fabricii de săpun pe latura vestică (nr.127). Totodată rețeaua stradală este foarte bine definită.

În corelare cu dezvoltarea industrială a zonei se construiesc la începutul secolului al XX -lea Turnul de apă din Fabric (1914) și o priză de apă industrială pe strada Mătăsarilor.⁵⁶

Planul cu legendă parțială. Orașul Timișoara 1920.

⁵⁴ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 35.

⁵⁵ Oprea, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 149-150.

⁵⁶ Buruleanu, Dan N.; Medeleț, Florin, *Timișoara. Povestea orașelor sale*, Timișoara: Editura Solness

- 7 Uzina de Gaz (B, 5)
- 5 Manuf. de Tutun (C, 5)
- 3 Moara Mare (C, 5)
- 4 Moara Bega (C, 5)
- 1 Fabr. de Pălării (D, 5)
- 2 Fabrica de sulam (D, 5)
- 11 Fabr. de Chibr. (B, 6)
- 9 Antrepozite (A, 6)
- 10 Cărmidăria (B, 6)
- 37 Fabr. de Spirt Blau
- 85 Stabilim. de Pomp. (A, 6)
- 83 Rezerv. de Apă (B, 6-G, 2)
- 84 U. Termo-Electr. (G, 3)
- 26 U. Hydro-Electr. (H, 3)
- 41 Fabr. de Tricotaje (G, 2)
- 39 Industria Lănei (G, 2)
- 29 Fabrica de bere (G, 4)
- 28 Fabrica de Ghete
„Turul” (G, 5)
- 38 Remiza T. C. T. (G, 2)
- 24 Fabr. de Casse de Fier
(G, 4)
- 8 Fabr. de Spirt (B, 6)
- 84 Abatorul Com. F, 5)
- 124 „Kandiu” fabrica de conserve (C, 6)
- 125 Drogh. Gea-Krayer (E, 3)
- 126 Fabr. de uleiuri veg (G, 5)
- 127 Fabr. de săpun (F, G, 3)
- 129 Fabr. de Lanțuri (D, 5)
- 120 Fabrica „Leda” (G, 5)

Planul orașului Timișoara din 1931 nu prezintă modificări față de cel anterior, este precizat doar faptul că raportat la harta anterioară apare numărul de 127 pe structura industrială existentă, ceea ce poate fi interpretat ca o extindere a fabricii de săpun și în construcțiile destinate fabricii de spirt (*Planșa PI 11*).

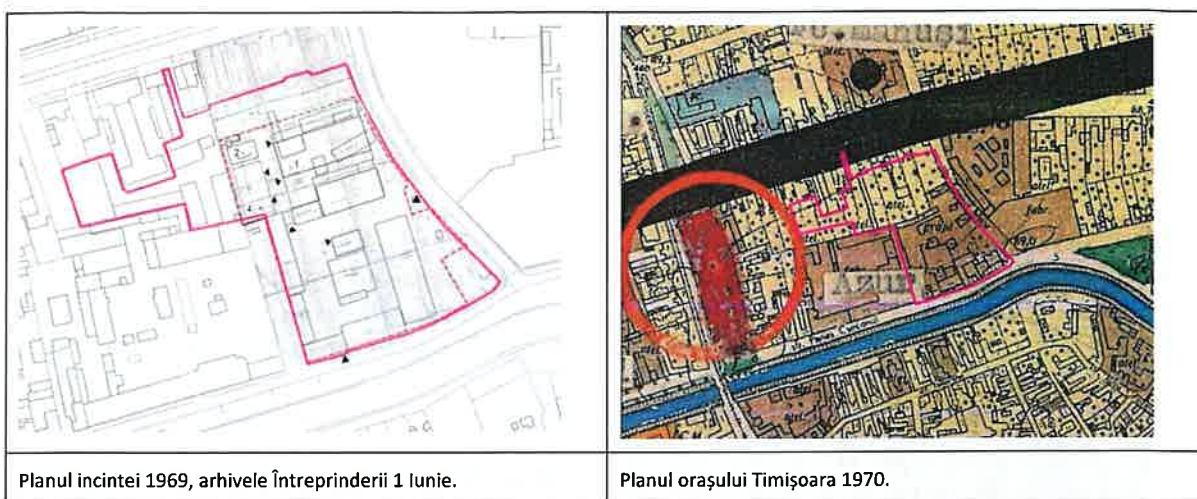
Planul orașului Timișoara din 1941 prezintă o situație în care fabrica de săpun are o planimetrie mult mai restrânsă față de planul din 1931 (*Planșa PI 13*); iar planul orașului din 1946 prezintă o situație cu totul aparte, din punct de vedere al organizării cvartalului delimitat de străzile Splaiul Peneș Curcanul, Str. Samuil Micu, Piața Badea Cârțan și Str. Bărnăuțiu, unde în mijlocul cvartalului apar poziționate pe diagonală două construcții cu formă dreptunghiulară (*Planșa PI 13*), raportat la planurile incintei Florida studiate în cadrul arhivelor statului filiala Timiș (*Planșa PI 01, 1934 și Planșa PI 02, 1938*). În cadrul planurilor incintei fabricii Florida se observă o evoluție clară, cu mai multe corpuri de clădiri.

Începând cu planul orașului din 1954, cvartalul studiat este mult mai clar definit. În partea nordică și estică se observă un parcellar specific locuințelor individuale, parcele lungi, cu grădini mai reduse ca dimensiune. De-a lungul străzii Splaiul Peneș Curcanul se observă două ansambluri industriale, cu un parcellar bineînțeles foarte diferit ca morfologie raportat la cel al locuințelor individuale. Totodată de-a lungul laturii drepte a străzii Emanuil Micu erau prezente parcele cu funcțiuni industriale.

După 1932 studiile de sistematizare realizate de Serviciul tehnic al Primăriei se bazează în măsură relevantă pe schița de sistematizare din 1912, dezvoltând detalii de sistematizare în zonele care urmează a se dezvolta și respectând principiile de bază ale acestei scheme. În anul 1954 se realizează (cel mai probabil se încheie) o cartografiere topografică a întregii suprafețe urbane a Timișorii, planul cadastral fiind însoțit de inginerul Ioan Sarmăș. Acest plan va servi ca bază următoarelor planuri de dezvoltare urbană. Începând cu anul 1957 se înființează la Timișoara Institutul de Proiectări, care preia de la institutele din capitală sarcina de a dezvolta schițele de sistematizare la nivel local, beneficiind de implicarea unor specialiști care cunosc și înțeleg problemele specifice ale orașului.⁵⁷

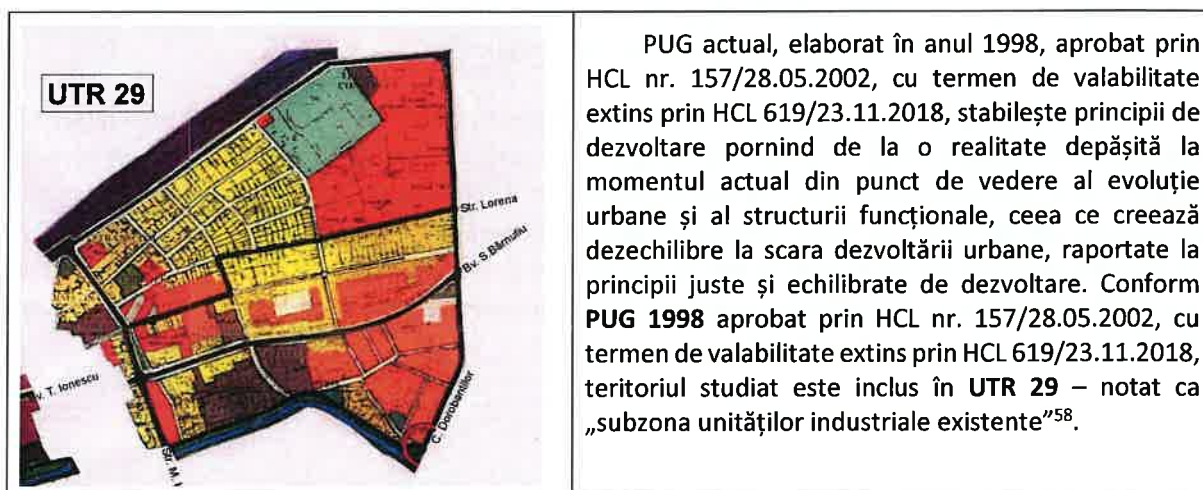
Planurile și schițele de sistematizare dezvoltate începând cu anii 70 vor prelua fără mari modificări structura funcțională definită în anii 30. În cazul planului orașului din 1970 (*Planșa PI 15*) se remarcă diferențe între modul de reprezentare al fabricii „1 Iunie” la nivelul cvartalului, raportat la planul din 1969 din arhivele întreprinderii „1 Iunie” (*Planșa PI 08*). În situațiile de acest tip este considerată corectă configurația incintei din planurile de situație ale întreprinderii, acestea fiind mult mai clar și corect definite ca morfologie, funcționalitate, raportat la un plan al orașului ce era nevoit să trateze cât mai multe aspecte ale acestuia la un nivel mai puțin detaliat.

⁵⁷ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987.

Între anii 1990-1991 se elaborează un prim Plan Urbanistic General al Municipiului Timișoara după schimbarea regimului prin care se caută o eficientizare a arealului urban deja edificat. Extrasul din PUG 1991 reflectă o situație asemănătoare cu cea a anului 1970, fiind marcate în zona de studiu Fabrica Azur, Fabrica 1 Iunie și Industria Textilă Uniunea Română - Italiană Romitex - UTT, având o suprafață mai mare decât în planul anterior.

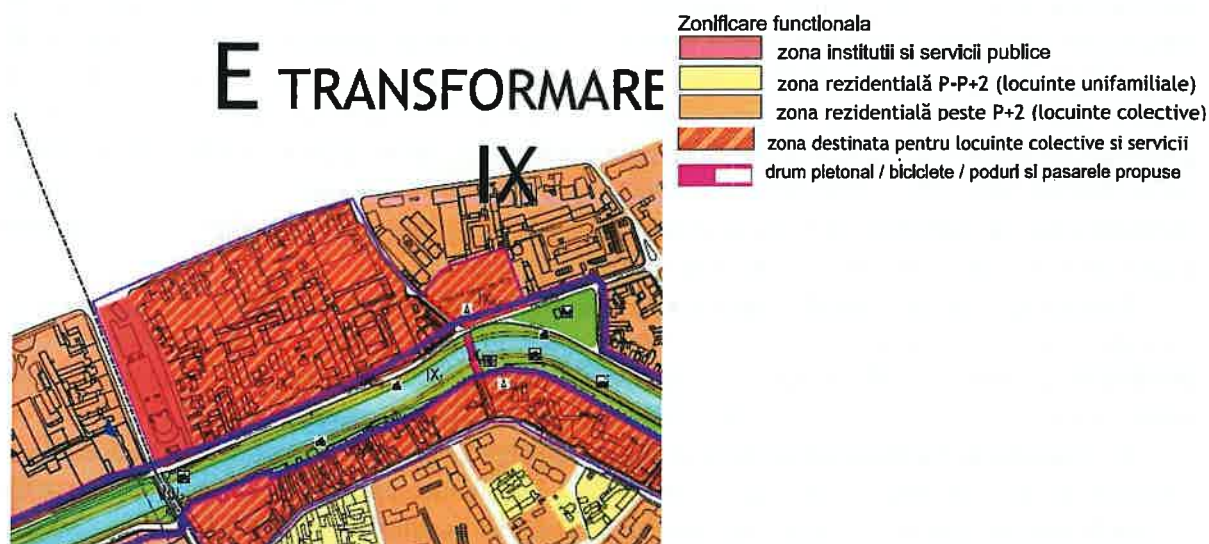
Ultimele informații cu privire la parcelar și reglementări funcționale sunt definite de Planul Urbanistic General al Municipiului Timișoara din 1998, unde incinta „1 Iunie” este reprezentată la dimensiunile maxime pe care le-a atins. Se observă în continuare prezența celor două industrii alăturate. Cvtartul din care face parte are pe latura vestică piața Badea Cârțan, pe latura dreaptă a căreia apare o stradă secundară, înspre care se deschid loturi de locuințe colective. Aceeași funcțiune se desfășoară și pe latura nordică. Pe latura nordică apare figurat un acces înspre platforma industrială 1 Iunie, acces ce există și în prezent. Chiar dacă în planurile prospective de dezvoltare a fabricii au existat propuneri de extindere și de ocupare inclusiv al parcelelor de pe latura nordică (a căror proprietar conform extrase CF era fabrica), acest deziderat nu a mai fost realizat, iar nici unul din planurile urbanistice generale de la finalul secolului XX nu prevede transformarea funcțională a acestor parcele din locuințe în industrie.

⁵⁸ Dan Popa, Georgeta Mărcuș, Alina Anastasescu, Ecaterina Stan, Eva Grozescu, Oana Herman, Loredana Brihac, *Planul Urbanistic General al MUNICIPIULUI TIMIȘOARA*, Timișoara, 1998

Arealul este de asemenea inclus în PLAN URBANISTIC ZONAL MALURILE CANALULUI BEGA TIMIȘOARA, elaborat în 2009 și aprobat prin HCL nr. 27 din 26.01.2010. Arealul este inclus în ZONA E. respectiv subzona E.IX.8.a., deși această zonă se află în afara conturului de implementare PUZ. Aceasta este considerată zona de influență a PUZ „Malurile Canalului Bega Timișoara”, zona mixtă de locuințe colective și servicii, parțial zona de protecție a monumentelor istorice. O propunere relevantă a PUZ este crearea în proximitate a unei traversări pietonale peste Bega.

Figură 2 PUZ malurile Canalului Bega, planșa Reglementări urbane

d. Evoluția tramei stradale și a parcellarului

Evoluția tramei stradale și a parcellarului este privită în conexiune cu nucleul istoric al cartierului Fabric, în care arealul se înscrie. Nucleul istoric al cartierului Fabric are o tramă stradală de tip hibrid, parțial supusă unor principii de dezvoltare ortogonală în acord cu politica de dezvoltare urbană a imperiului habsburgic și parțial dezvoltată organic, în relație cu elemente de context pre-existente, respectiv brațele meandrate ale cursurilor vechi de apă sau ale canalelor morilor care au dictat structura cartierului în secolul XVIII. Cvtartalul și străzile adiacente fac parte din ultima zonă de creștere a cartierului Fabric, dezvoltată la nord de Fabricul Rascian, denumită „lumea nouă” (Germ. *Neue Welt*), dezvoltată în prima jumătate a secolului XIX. Acest areal crește în lungul drumului de legătură dintre Cetate și Recaș, și mai departe Lugoj, generând parcele inițial de-o parte și de alta a acestei căi principale a cărui traseu se păstrează, și ulterior între anii 1853-1857 ocupând și frontul sudic al străzii Telegrafului.⁵⁹ Toate cvartalele din această etapă au contururi ce prezintă o tendință de regularitate și suprafețe similare. Trama stradală se păstrează intactă din faza incipientă de definire a acestei zone urbanizate, respectiv prima jumătate a secolului XIX, conform hărților evolutive (Planșele PI 5 și PI 6, anul 1853).

Cvtartalul studiat are o configurație preponderent ortogonală, având laturile lungi orientate pe direcția est-vest aproape paralele și drepte, în timp ce laturile scurte orientate nord-sud prezintă inflexiuni concave în zona mediană. La nord cvrtalul este delimitat de traseul istoric ce lega încă din secolul XVIII Cetatea cu Lugojul, denumită *Magyar Utca* (actuala str. Simion Bărnuțiu); această cale relevantă de legătură a generat încă din stadiul incipient un prospect stradal amplu în cadrul țesutului, de aproximativ 40 m. Comparativ, breteaua de circulație către sud, amplasată între malul nordic al canalului de transport prin plutire al

⁵⁹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 97.

lemnelor și frontul sudic al cvartalului are o lățime redusă și un profil neregulat cu lățime variabilă în perioada secolului XIX. Odată cu modernizarea segmentului de canal în anul 1910, acest profil este desenat cu un profil uniform și o lățime mai mare. Latura de vest a cvartalului se definește la mijlocul secolului XIX de-a lungul spinei de circulație pe direcția nord-sud ce leagă nucleul istoric al cartierului Fabric cu viitoarea Gară de est (1886). În relație directă cu cvartalul se definește la finalul secolului XIX Piața de fân (Magh. *Szena ter*), devenită ulterior piața Badea Cârțan. Pe acest traseu se va constitui linia de tramvai urban, figurată încă de pe primele hărți din secolul XX (*planșa PI 8, anul 1901-1903*) care va conecta gara cu platformele industriale din cartierul Fabric traversând întregul cartier pe direcția nord-sud, tramvaiul având același ecartament cu calea ferată.⁶⁰ Din momentul construirii liniei de tramvai și până în prezent, traseul acestuia era orientat către latura de est a pieței, în corelare cu podul care deși evoluează constructiv își păstrează amplasamentul. Latura de est a cvartalului prezintă un contur frânt cu o inflexiune concavă în zona mediană, iar conform hărții din anul 1786 (Planșa PI 04) traseul străzii secundare de pe limita cvartalului este derivată dintr-un traseu al unui fost canal, afluent al canalului de plutărit, cu rol de aducere a apei din zona mlăștinoasă din nord, astupat la finalul secolului XIX.

Modificarea cea mai recentă asupra tramei stradale a fost definirea prin PUG 1998 a unei străzi secundare de circulație dezvoltate în cadrul Pieței Badea Cârțan, pe latura estică a acesteia în imediata proximitate a frontului vestic al cvartalului. Aceasta este corelată cu proiectul de restructurare a zonei comerciale centrale a pieței și de acoperire al acestui spațiu, realizat în aceeași perioadă.

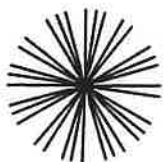
În conexiune cu traseul canalului Bega, o discuție constantă la nivel urbanistic în ultimele trei decenii a fost posibilitatea de creare a unei legături pietonale și velo printr-o pasarelă amplasată relativ în relație cu strada Samuel Clain Micu, ultima documentație urbanistică privind malurile Begăi marcând această posibilitate.

Caracterul parcelor din cadrul cvartalului diferă față de parcelarul nucleului istoric al cartierului Fabric; ele sunt specifice unui tip de urbanism prestabilit cu o tendință de ordonare și structurare ortogonală, indicând dezvoltarea sa ulterioară. Comparativ cu țesutul nucleului amplasat la sud de canal, unde parcelele sunt mai compacte și aveau dimensiuni mici, sub 500 mp, predominând cele de formă patrulateră, aici sunt organizate parcele mai ample, de formă rectangulară, prelungi, relativ ordonate și având suprafața de aproximativ 1600 mp.⁶¹ Pe de altă parte, parcelele diferă în relație cu orientarea față de limitele acestuia, având conformație diferită în funcție de raportarea la contur.

Atât trama stradală cât și parcelarul se vor menține la modul general nealterate în perioada contemporană, cu câteva alterări în privința parcelarului. Aceste alterări sunt în principal întreprinse în trei perioade distincte: alterări petrecute la începutul secolului XX, în relație cu schimbarea caracterului funcțional al unora dintre parcelele orientate către Simion Bărnuțiu în relație cu funcții de producție și servicii asociate acestora (aparitia unor depozite, etc.); alterări ale incintelor industriale după naționalizare, în corelare cu politica creșterii productivității întreprinderilor și reorganizării acestora, așa cum este cazul incintelor Azur și „1 iunie”; alterări reprezentate de inserții moderne, operații care debutează după anul 1990. Alterările parcelare ale incintei „1 iunie” sunt tratate mai amplu în subcapitolul ulterior. Merită remarcată evoluția etapizată a dezvoltării incintei și implicit alterarea parcelarului, o etapă distinctă fiind operațiile derulate până la mijlocul anilor 60, care au ca rezultat generarea unei incinte de tip închis cu construcții dispuse pe contur, generate în mod coerent și subordonate unui mod de organizare ortogonal. Incinta nu depășește în această fază mijlocul cvartalului și utilizează practic amprenta parcelor grupate cu front către apă. Ea este continuată de operațiile de dezvoltare din anii 70-80 care extind incinta către

⁶⁰ Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015, p. 35.

⁶¹ Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 97.

nord, într-un mod mai dezorganizat, integrând în mod fragmentat părți din parcelele cu front către strada Simion Bărnuțiu. Între începutul anilor 70 și finalul anilor 80, extinderea maximă proiectată dar nerealizată a incintei includea integrarea tuturor parcelelor direct învecinate la nord și extinderea incintei fabricii pe toată lățimea cvartalului și la frontul străzii Simion Bărnuțiu (Planșele PI 11 evoluție incintă și PI 17 evoluție incintă).

Cele mai relevante alterări petrecute la finalul secolului XX și începutul secolului XXI sunt construirea Bisericii Nașterea Maicii Domnului în capătul nordic al Pieței Badea Cârțan, după un proiect al firmei Andreescu & Gaivoronschi realizat în anul 1991 și a blocului de apartamente cu regim de înălțime P+5 integrat în frontul străzii Simion Bărnuțiu, construit în ultima decadă. Biserica ortodoxă induce o alterare a tiparului de ocupare ortogonal al parcelelor istorice, având axul rotit față de structura parcelarului istoric, precum și o alterare a modului de ocupare al parcelei, fiind amplasată retras față de limite. Pe de altă parte, blocul de apartamente cu regim de înălțime P+5 integrat în frontul străzii Simion Bărnuțiu schimbă indicatorii POT și CUT în zonă, inducând o densitate mai ridicată.

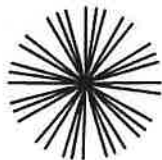
O evoluție pozitivă derulată în ultima decadă în cadrul țesutului este alterarea parțială a incintei fostului Azur, prin construirea clădirii multifuncționale cu profil cultural Faber în imediata vecinătate a sitului, pe o parcelă subdivizată din ansamblul Azur în ultimul deceniu. Aceasta respectă parțial tiparul de ocupare anterior, reprezentând o operație de transformare și reabilitare a unei părți din fostele hale. În conexiune cu corpul de la stradă, această funcțiune activează și o mare parte din spațiul interior al curții, prin activități culturale și evenimente.

e. Evoluția fondului construit

Construcțiile inițiale din cadrul zonei de urbanizare inițială a „lumii noi” aveau o dispoziție rarefiată în raport cu parcele de dimensiuni ample care conțineau și suprafețe agricole spre interiorul cvartalului, reprezentate diferențiat în cea de-a doua ridicare topografică militară (Planșa PI 05), posibil grădini legumicole. Comparativ, în nucleul istoric al cartierului Fabric construcțiile, ocupând parcele mai compacte, erau mai dens construite, tinzând să genereze fronturi continue, iar terenul liber pe parcelă era foarte limitat și nediferențiat funcțional. Construcțiile din nucleul istoric erau documentate ca având „pivnițe boltite, partere înalte, acoperite cu planșee de lemn”.⁶² Până în prima jumătate a secolului XIX construcțiile din nucleul istoric al Fabricului aveau încă regim de înălțime general parter, casele cu etaj începând să fie construite mai ales în cea de-a doua jumătate a secolului XIX.

Prin raportare la conturul cvartalului studiat, construcțiile incluse în acesta diferă încă din primele faze, respectiv hărțile de la mijlocul secolului XIX (Planșa PI 5, Planșa PI 06). Construcțiile dispuse pe frontul nordic sunt orientate cu latura scurtă către aliniament și latura lungă dispusă în adâncimea lotului, similare cu tipologia caselor de coloniști, cu câteva excepții, respectiv construcții cu amprentă extinsă și configurație în formă de L, unde una din laturi este așezată pe limita laterală de lot și una este dispusă în interiorul lotului, în adâncime. Aceste anomalii reprezintă posibil funcțiuni de producție sau de servicii asociate (depozite, etc.). Construcțiile dispuse către frontul sudic și canal sunt reprezentate ca fiind orientate cu fațada lungă către aliniament, indicând cel mai probabil construcții cu profil de producție (manufacturi, ateliere, nuclee preindustriale), comparativ cu construcțiile de locuințe cu dispunere și gabarit diferit. Pe această latură tendința țesutului construit este de a defini fronturi continue încă de la mijlocul secolului XIX, în timp ce pe laturile de nord și vest caracterul frontului este discontinuu, construcțiile inițiale fiind

⁶² Opreș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 100.

dispușe cu axul longitudinal în adâncimea lotului. Datorită amplasării pieței pe latura de vest a cvartalului, frontul vestic are la rândul său o configurație distinctă. Dacă la mijlocul secolului XIX fondul construit genera un tipar de front discontinuu datorită așezării construcțiilor cu fațada scurtă către stradă și fațada longitudinală dispusă în adâncimea parcelei, la începutul secolului XX caracterul frontului către piață devine unul continuu, construcțiile de pe parcele amplificându-se și atât ca amprentă construită cât și ca volum, ele dobândind la finalul secolului XIX și începutul secolului XX încă un nivel.

În secolul al XX -lea, în relație cu dezvoltarea industriei de-a lungul canalului Bega precum și în conexiune cu creșterea urbană generală a cartierului, au loc schimbări în structura fondului construit din cadrul cvartalului. Pe de-o parte incintele industriale dispuse de-a lungul apei (Azur și „1 iunie”⁶³) se amplifică și se restructurează sub regimul socialist, antrenând schimbări esențiale de configurație în țesut. Ele implică alterări masive și demolări atât asupra fostelor nuclee industriale din perioada secolului al XIX -lea pe care le-au integrat și peste care s-au suprapus (Azur se suprapune peste Fabrica de Băuturi Spirtoase a Fraților Blau (1862), 1 iunie se suprapune peste Fabrica de ciorapi și tricotaje Florida (1925)), cât și asupra țesutului adiacent construit, pe care îl integrează și îl transformă masiv.

Aceste operații se derulează începând cu mijlocul anilor 50 până la mijlocul anilor 60 într-un cadru de sistematizare coerent. O atenție sporită în cadrul incintelor industriale a fost generarea unui front urban coerent și continuu către canalul Bega, dar și un mod de dezvoltare în cadrul incintei bazat pe respectarea principiilor de ortogonalitate pentru clădirile relevante. Incinta fabricii „1 iunie” dezvoltată până la mijlocul anilor 60 (Imag. 5) este o incintă de tip închis cu construcții dispuse pe contur, generată în mod coerent, care se dezvoltă din incinta fostei fabrici de ciorapi Florida. Aceasta integrează volume masive înalte pe trei laturi (actualele corpuri de fabricație H, A și B conform planșă PI 25 Schiță evolutivă a incintei fabricii 1 iunie) și un corp mai puțin înalt în lungul limitei de vecinătate cu incinta Azur, iar în zona centrală conține un atelier construit între finalul Primului Război Mondial și primul sfert al secolului XX, păstrat cel mai probabil din incinta fabricii Florida. Ulterior, începând cu anii 70 și până la finalul anilor 80, incinta fabricii „1 iunie” se extinde într-un mod mai haotic, incluzând și alterând țesutul construit din spatele parcelor cu front către Simion Bărnuțiu, extinzându-se apoi în interiorul cvartalului către est. Această etapă este ghidată în mod primordial de principiul eficienței, urmărit în detrimentul coerenței constructive. Între începutul anilor 70 și finalul anilor 80, extinderea maximă proiectată dar nerealizată a incintei includea demolarea construcțiilor direct învecinate la nord și construirea unor noi corpuri în relație cu construcțiile industriale deja existente, aliniate la frontul străzii Simion Bărnuțiu (Planșele PI 11 evoluție incintă și PI 17 evoluție incintă).

Ultimele transformări relevante în cadrul cvartalului au loc după anii 1990, fiind reprezentate de câteva obiective punctuale dar reprezentative la nivelul zonei. În ultimul deceniu al secolului XX și începutul secolului XXI are loc construirea Bisericii Nașterea Maicii Domnului în nord-vest, proiectată de firma Andreescu & Gaivoronschi în anul 1991 și edificată de-a lungul unei perioade foarte ample. De asemenea Proiectul Pieței Badea Cârțan rezolvată sub forma unei structuri tensile suspendate pe stâlpi și cabluri, care este tot un proiect al firmei de arhitectură Andreescu & Gaivoronschi, realizat inițial la începutul anilor 90 și finalizat parțial în anul 1996. Piața este reabilitată recent între anii 2010-2011 datorită degradării membranei tensile.

Pe de altă parte, de-a lungul perioadei de tranziție de după anii 1990, o parte din construcțiile anterioare dispuse către Simion Bărnuțiu sunt înlocuite cu construcții noi, realizate în ultimele decenii, care

⁶³ Evoluția incintei „1 iunie” este tratată distinct în cadrul acestui subcapitol, pentru o înțelegere mai cursivă a etapelor pe care le parcurge.

induc aproape individual moduri diferite de ocupare a parcelei, generând o discontinuitate a frontului. Acestea sunt grupate într-un pachet care include restaurantul Marele Restaurant Chinezesc și construcțiile învecinate la est. Restaurantul recrează un tip de construcție în jurul unei curți deschise către stradă, având o amprentă de tip U, iar construcțiile învecinate generează imobile cu aliniere la front dar retrase de la limitele laterale și limita din spate, generând volume cu acoperișuri înalte și rezolvări în 4 ape, diferite față de tiparul de construire anterior. Toate aceste moduri necorelate de construire au loc pe parcele afectate de extinderea incintei „1 iunie” peste spatele parcelelor cu front la Simion Bărnuțiu în anii 80.

O operație cu implicații în modificarea caracterului țesutului a fost edificarea blocului de apartamente cu regim de înălțime P+5 integrat în frontul străzii Simion Bărnuțiu, construit în ultima decadă, care induce o dominantă verticală de factură nouă în frontul străzii. Pe de altă parte, în frontul către canal, pe limita de vecinătate a incintei „1 iunie” un fragment din fostele hale Azur sunt reconvertite și transformate printr-o operație contemporană într-un spațiu multifuncțional cu profil cultural, clădirea FABER, realizată de biroul de arhitectură FOR. Operația ține cont de scara construcțiilor anterioare și de sistemul de proporționare al fațadelor, fiind calibrată contextului.

Evoluția incintei „1 iunie”

Fabrica ‘1 iunie’ a fost atestată documentar în 1925, sub denumirea de Fabrica de Ciorapi ‘Florida’, și a avut o evoluție etapizată corelată cu reorganizările procesului de producție, de administrare și de schimbare a proprietarilor precum și a re tehnologizărilor repetate.

Ideea înființării fabricii ‘Florida’ a aparținut maestrului Friedman Simion, dar ea a fost efectiv înființată de Pollak Geza și Hubsch David; Friedman a devenit conducătorul tehnic al întreprinderii. În prima etapă au fost produși ciorapi scurți pentru copii și ciorapi pentru bărbați, utilizând fire importante din Anglia. Toate secțiile erau concentrate într-o singură sală. Doi ani mai târziu fabrica a început să producă și ciorapi frotir de dame. Conform planurilor identificate în cadrul Arhivelor Naționale Timiș, în anul 1934 (*Imag.1*), se observă o creștere a sitului industrial și o diversificare a tipurilor de construcții, ce aveau destinații funcționale specifice: clădire administrativă, magazie, cantină, sală de lucru, atelier⁶⁴.

Anii 1940 aduc modificări în modul de organizare al fabricii, ce mai apoi implică modificări la nivel de ansamblu și organizare de sit. Pollak Geza se asociază cu Iuliu Mihailovici și Nicolae Petculescu, fiind o societate în comandită simplă. În 1947 întreprinderea este înregistrată la Camera de Comerț și Industrie sub denumirea de Florida – Fabrica de ciorapi și tricotaje. Până la naționalizare aceasta a produs ciorapi din bumbac, lenjerie din mătase și îmbrăcăminte tricotată plușată.

⁶⁴ Arhivele naționale Timiș, dosar 3/1934 Acte de asigurare în caz de calamități pe obiecte și Evaluarea tehnică a fabricii, fond Întreprinderea de tricotaje 1 Iunie Timișoara. Florida Fabrica de tricotaje.

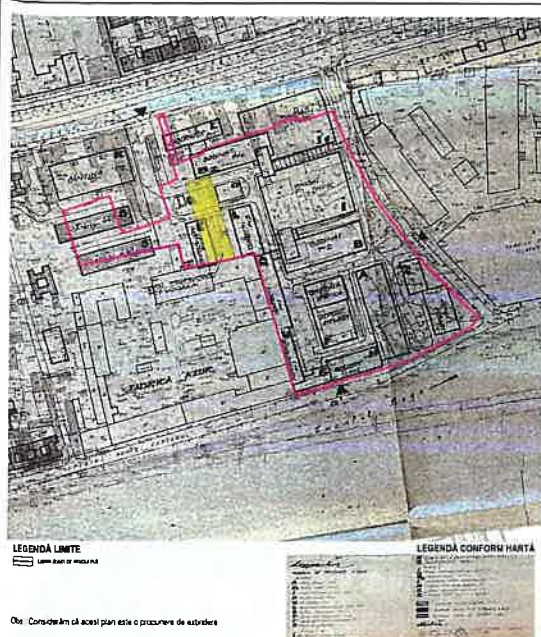
	
<i>Imag.1</i> - Situație în 1934 - Arhivelor Naționale Timiș, Arhivele naționale Timiș, dosar 3/1934 Acte de asigurare în caz de calamități pe obiecte și Evaluarea tehnică a fabricii, fond Întreprinderea de tricotaje 1 Iunie Timișoara. Florida Fabrica de tricotaje.	<i>Imag.2</i> - Propunere de extindere 1955, Arhivele Fabricii 1 Iunie.

Prin procesul de naționalizare din 11 iunie 1948 fabrica a primit denumirea de Întreprinderea de stat Florida – ciorapi și tricotaje. În 1949 aceasta a fost comasată cu fabricile HEDA și Tricotajul Bănățean. Ca urmare a acestei comasări se produceau: tetra pentru copii, tetra baby, pulovere pentru copii, pulovere de damă, pulovere de bărbați, costume de baie pentru copii etc. Tot în acest an primește denumirea de Fonagy Ioan, iar profilul fabricii a fost schimbat executându-se produse de lenjerie și de îmbrăcăminte din bumbac și lână pentru copii și adulți. Această etapă a necesitat o schimbare a structurii utilajului.

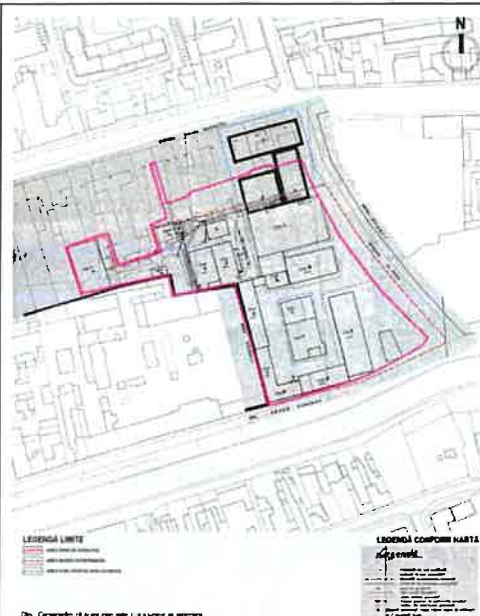
În 1952, fabrica s-a specializat pe producerea de îmbrăcăminte pentru copii, de aici fiindu-i dat și numele de fabrica 1 Iunie. La data de 20.09.1953 a primit denumirea de Fabrica de Tricotaje 1 Iunie Timișoara, în baza Ordinului Industriei Ușoare nr. 809/20.09.1953.

Prima dezvoltare majoră a întreprinderii a avut loc în 1955, prin mărirea platformei industriale și comasarea secției de broderie a Fabricii Bănățeanca. Acest lucru a dus la dublarea capacității de producție față de anul 1950. Acest aspect poate fi observat pe planul – propunere de dezvoltare din 1955 (Arhivele Fabricii 1 Iunie) (*Imag.2*).

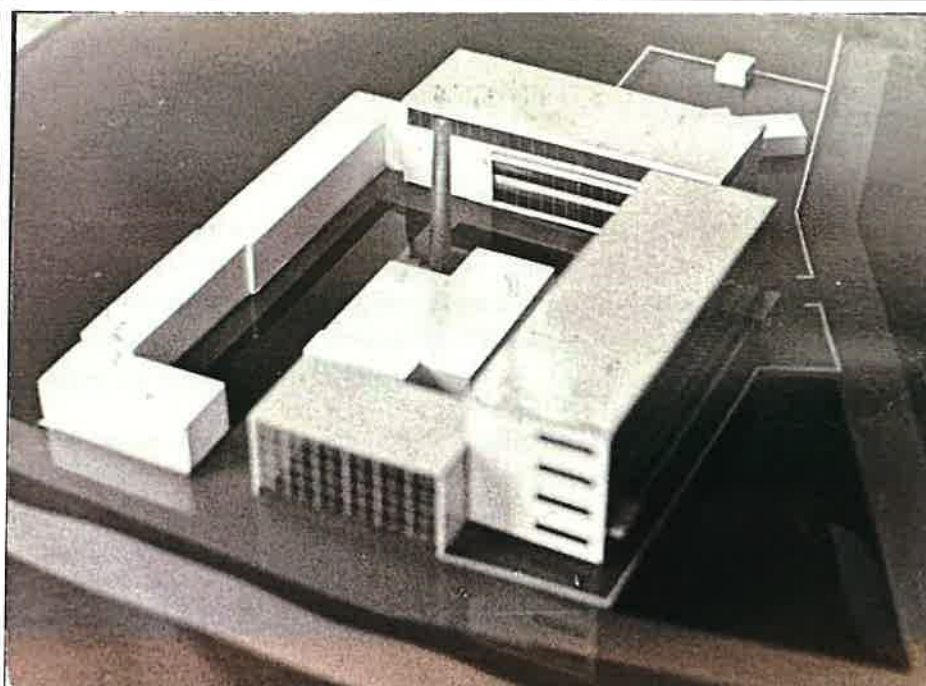
În 1959 fabrica trece din nou printr-un proces de reorganizare, prin modernizarea mașinilor de tricotaț vechi – ceea ce a permis o creștere a producției de aproximativ 80%. Etapa de după anii 1960 este una de dezvoltare, fiind alocate întreprinderii fonduri importante de investiții, ce au permis: creșterea capacității de producție, mărirea incintei industriale, achiziționarea unor mașini noi de tricotaț etc. Între anii 1960 – 1975 au fost descoperite în arhivele proprii ale fabricii cinci planuri diferite de propunere de dezvoltare a incintei industriale (1967, 1969, 1970, 1972 și 1975). Parțial în această etapă sau în etapele următoare acestea, dezvoltările propuse au fost îndeplinite.

Imag.3 - Propunere de extindere 1967, Arhivele Fabricii 1 Iunie.

Imag.4 - Propunere de extindere 1975, Arhivele Fabricii 1 Iunie.

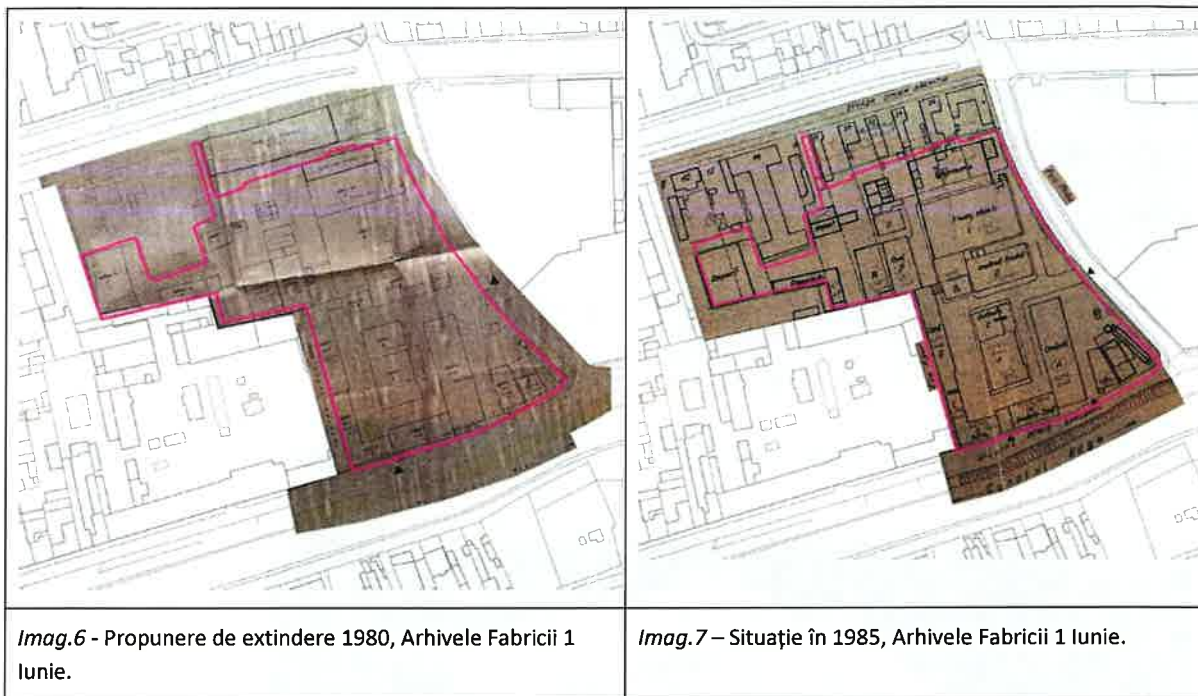
Imag.5. Macheta cu propunerea de dezvoltare al fabricii, aproximativ 1960. sursă: Arhivele Întreprinderii 1 Iunie Album Fotografic. Se observă și în cadrul acestei machete diferența dintre corpurile istorice și cele noi propuse din perioada anilor 1960 - 1970.

Creșterea și completarea incintei industriale s-a făcut în mod continuu prin includerea secțiilor proprii necesare încurajării producției. În acest context în 1972 se deschide o secție de finisaj chimic, producția crescând în acest mod de trei ori raportat la anul 1965. În 1963 fabrica începe și procesul de export, în

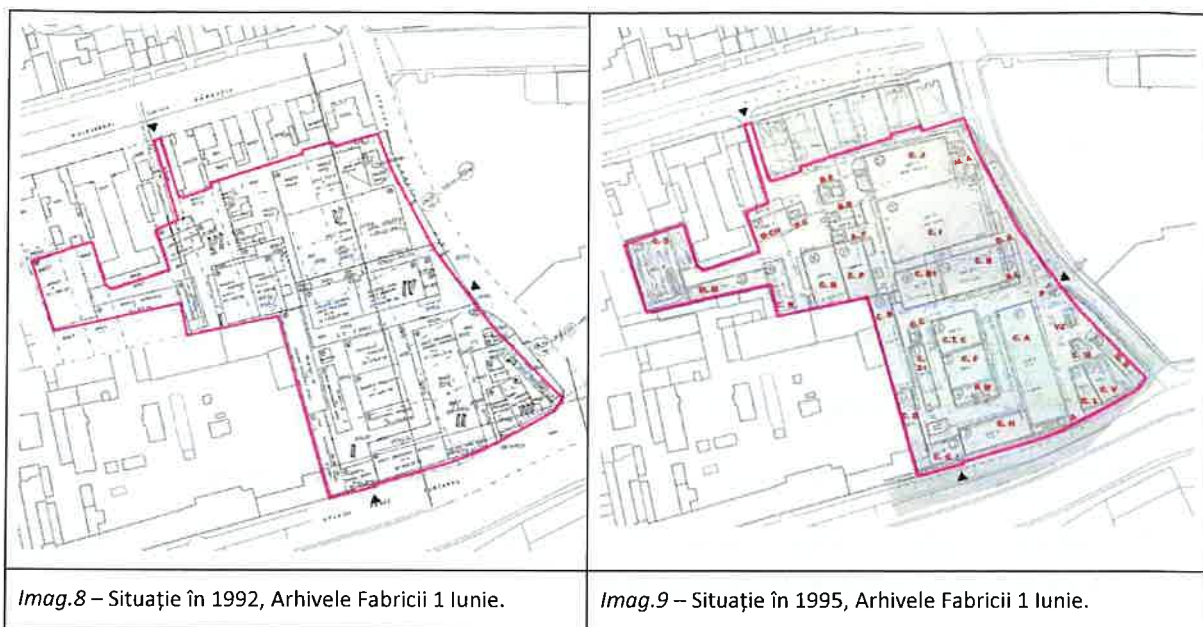
etape, dar ajunge să producă pentru: Franța, Austria, Germania, Olanda, Belgia, Italia, Danemarca, SUA și Canada; produsele fiind apreciate datorită varietății sortimentelor, modelelor, culorilor și calității în general.

Planul incintei din 1985 demonstrează existența unui proces industrial complex și complet, dar care nu atinsese dimensiunea propunerii de dezvoltare din 1980.

După anul 1989, la fel ca toată industria din Timișoara și din România, fabrica a înregistrat un regres datorită reducerii personalului de la 3500 la 2250 de angajați. Totodată s-a realizat trecerea la o societate pe acțiuni prin privatizarea întreprinderii. Începând cu data de 1 mai 1995 procesul de privatizare s-a încheiat. În cazul acesteia a fost adoptată metoda privatizării prin vânzare de acțiuni către salariații proprii pentru mobilizarea acestora, prin urmare capitalul social a fost distribuit între peste 800 de acționari.

Etapă finală de creștere conform planurilor a fost atinsă în 1992, din acel moment nu au mai fost observate pe planuri creșteri ale incintei sau modificări la nivelul dimensiunii și funcționalității diverselor corpuri.

Imag.8 – Situație în 1992, Arhivele Fabricii 1 Iunie.

Imag.9 – Situație în 1995, Arhivele Fabricii 1 Iunie.

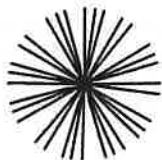
f. Concluzii referitoare la evoluția teritoriului studiat

Teritoriul studiat, din perspectiva etapelor de urbanizare, este inclus relativ târziu în arealul urbanizat. El se dezvoltă printr-un proces evolutiv ce debutează între începutul și mijlocul secolului XIX, înainte de dezvoltarea urbană corelată cu defortificarea nucleului Cetății. Cvtartalul este dezvoltat ca ultima etapă de creștere a suburbiei istorice Fabric, ca zonă intitulată „lumea nouă”, dezvoltat la nord de canalul Bega și în relație cu drumul istoric ce lega Cetatea de Lugoj.

Cvtartalul are în prezent un caracter evolutiv disociat, lipsit de continuitate, cuprinzând caracteristici dezvoltate în etape succesive atât în ceea ce privește parcelarul cât și fondul construit. Trama stradală de pe contur și conturul efectiv al cvrtalului sunt caracteristicile care se păstrează în măsura cea mai mare neschimbate, cu excepția profilului circulației către canalul Bega care dobândește profilul actual odată cu acțiunile de modernizare ale canalului la începutul secolului XX.

Parcelarul este definit în prima jumătate a secolului XIX și înregistrează alterări majore în cea de-a doua jumătate a secolului XX mai ales în relație cu incintele industriale ale întreprinderilor „Azur” și „1 iunie”, derivate din nucleele inițiale ale Fabricii de Băuturi Spirtoase a Fraților Blau (1862) și ale Fabricii de Ciorapi Florida (1925). Incintele industriale dispuse de-a lungul apei se amplifică și se restructurează sub regimul socialist, antrenând schimbări esențiale de configurație atât în cadrul incintelor cât și în țesutul proximal, prin demolări ale fostelor construcții cu profil industrial, extinderi, modificări constructive și de parcelar.

În mod particular, incinta fabricii „1 iunie” se dezvoltă etapizat, între anii 1955-1985, etapele fiind bazate pe diferite abordări. Dezvoltarea incintei până în anii 1960 evoluează în mod structurat și coerent, de la un areal de dimensiune redusă amplasat în sud-vestul incintei maxime actuale, reprezentând incinta inițială a Fabricii de ciorapi Florida, spre o formă apropiată cu dimensiunea maximală, generată sub forma unei incinte coerente de tip închis (machetă anii 60, Imag. 5), care însă se dezvoltă în principal pe parcelele orientate către apă. Această fază de dezvoltare este caracterizată de coerență arhitecturală și urbanistică, gestionând un front continuu, cu clădiri de gabarit mare dispuse într-o ierarhie controlată. Fazele ulterioare de dezvoltare din anii 1970-1980 vor augmenta incinta într-un mod mai haotic, integrând în propunerile de dezvoltare ulterioare partea din spatele parcelelor cu front către Simion Bărnuțiu și extinzându-se în

interiorul cvartalului către est, până într-un punct în care țesutul a fost spart pentru a oferi acces direct în această stradă.

2. Date istorice importante, evenimente istorice în teritoriul studiat

Nu se cunosc evenimente istorice deosebite.

La nivel de teritoriu sunt relevante operațiile de reconfigurare ale canalului de la începutul secolului XX (până în 1912), ce devine navigabil și la est de Cetate, corelate cu astuparea canalelor interne din cartierul Fabric care deserveau anterior morile, fabricile și manufacturile.

3. Prezențe arheologice în teritoriul studiat

Conform Registrului Arheologic Național (RAN) și alte documentații de specialitate.

4. Monumente istorice, valori de patrimoniu cultural de interes național, situri arheologice în teritoriul studiat

Din punct de vedere al patrimoniului cultural de interes național, ale cărui valori sunt definite în Anexa nr. III la din *Legea nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a II-a - UNITĂȚI ADMINISTRATIV-TERITORIALE CU CONCENTRARE FOARTE MARE A PATRIMONIULUI CONSTRUIT CU VALOARE CULTURALĂ DE INTERES NAȚIONAL*, municipiul Timișoara este integrat în această listă.

Conform **Listei Monumentelor Istorice din 2015** (Fig. 3), amplasamentul este grevat de:

- zona de protecție derivată din conturul situl urban „Fabric (I). Str. Timocului - Str. Dacilor (ambele fronturi) - Str. Școlii-Str. Comănești-Piața Suluțiu Sterca Al., mitropolit - Piața Vlaicu Aurel-Str. Petrescu-Titel Constantin-Str. Negruzzi - Str. Ispirescu Petre”, datat sec. XVIII – XIX, **cod LMI TM-II-s-B-06096**

De asemenea se află în proximitatea următoarelor obiective relevante, cu care stabilește potențiale legături vizuale la scara urbană, deși acestea nu exercită în mod neaparat zone de protecție asupra amplasamentului:

- **Turnul de apă**, cod LMI TM-II-m-A-06152, amplasat pe Str. Micu Samuil 16, datare 1912 - 1914
- **Ansamblul urban "Str. Badea Cârțan"**, cod LMI TM-II-a-B-06108, amplasament Piața Badea Cârțan (front vestic), datare sec. XIX
- **Casă**, cod LMI TM-II-m-B-06130, amplasament Str. Dacilor 13, datare sec. XVIII
- **Sinagoga din Fabric**, cod LMI TM-II-m-B-06128, amplasament Str. Creangă Ion 16, datare sec. XVIII

Figură 3 **Figură 4** Reglementări - monumente istorice și zone de protecție 2004

Sistemul de protecție din punct de vedere al monumentelor a suferit reconsiderări recente prin documentația în curs de avizare **Planul Urbanistic General** (Fig. 4), care pentru documentația care vizează obiective de patrimoniu, respectiv Studiul Istoric general (SIG) definit ca studiu de fundamentare al PUG, a obținut **avizul Ministerului Culturii nr. 382/U/2016**. În cadrul acestui sistem de definire al arealelor de protecție și al elementelor protejate, o pondere mult mai relevantă din suprafața zonei de implantare este grevată de zonele de protecție ale monumentelor, comparativ cu reglementarea anterioară (Fig. 3), datorită transformării zonelor de protecție definite anterior pe loturi.

Figură 4 Extras Planșa ZCP 01.A Definirea imobilelor și a zonelor construite protejate

5. Analiza caracteristicilor țesutului urban al arealului studiat

a. Analiza tramei stradale: vechime, caracteristici (formă, dimensiuni, utilizări)

Trama stradală actuală din cadrul arealului extins studiat a fost definită la începutul și în prima jumătate secolului XIX, dezvoltată ca ultimă etapă de creștere a cartierului istoric Fabric, la nord de Fabricul

Rascian și denumită „lumea nouă” (Germ. Neue Welt). Anterior acestui moment, în care acest areal se definește constructiv cu acordul administrației, existase o fază anterioară de dezvoltare identificată într-o hartă din anul 1734 a unor colonii exterioare cetății posibil locuite de populație ortodoxă (fig. 1), însă construcțiile din această etapă fuseseră demolate de administrație cu scopul generării unei dezvoltări mai sistematizate. Conturul cvartalului studiat este definit însă și elemente existente anterior la scara teritoriului, precum elementele definite în secolul XVIII: traseul canalelor de plutărit și ale morilor la sud, drumul istoric de legătură cu Lugojul la nord și fostul canal perpendicular pe canalul de plutărit pe limita de est (Planșa PI 04, 1786).

Cvartalul studiat are o configurație preponderent ortogonală, având laturile lungi orientate pe direcția est-vest aproape paralele și drepte, în timp ce laturile scurte orientate nord-sud prezintă inflexiuni concave în zona mediană. Vechime și caracteristici ale laturilor ce definesc cvartalul:

- latura nordică are contur liniar și este delimitată de traseul istoric ce lega încă din secolul XVIII Cetatea cu Lugojul, importanța acesteia determinând un prospect stradal amplu de aproximativ 40 m;
- latura sudică are contur liniar și este determinată de conturul canalului de transport prin plutire al lemnului din secolul XVIII, având inițial o lățime redusă și un profil neregulat cu lățime variabilă. Prin modernizarea segmentului de canal în anul 1910, profilul circulației de la sud dobândește un profil uniform și o lățime mai mare;
- latura vestică are un contur frânt cu o inflexiune concavă în zona mediană și este definită la mijlocul secolului XIX, în relație cu spina de circulație pe direcția nord-sud ce leagă nucleul istoric al cartierului Fabric de viitoarea Gară de Est. În vecinătate directă cu cvartalul se definește la finalul secolului XIX Piața de fân (Magh. *Szena ter*), devenită ulterior piața Badea Cârțan. Prin PUG 1998 se constituie o stradă secundară de circulație în lungul frontului vestic al cvartalului.
- latura de est are un contur frânt cu o inflexiune concavă în zona mediană și este determinată de traseu al unui fost canal afluent al canalului de plutărit ce figurează pe harta din anul 1786 (Planșa PI 04), astupat la finalul secolului XIX. Profilul străzii astfel rezultate este unul îngust, strada fiind una de rang secundar, acesta păstrându-și caracterul inclusiv în momentul actual.

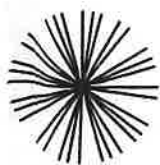
b. Analiza parcellarului: vechime, caracteristici (formă, dimensiuni, utilizări)

Caracterul parcelelor din cadrul cvartalului au avut de la început (începutul secolului XIX) o tendință de ordonare și structurare ortogonală. Parcelele sunt ample, de formă rectangulară, prelungi, relativ ordonate, cu suprafața de aproximativ 1600 mp⁶⁵, însă diferă în relație cu orientarea față de limitele cvartalului, având conformație diferită în funcție de raportarea la contur.

Cvartalul în secolul XIX este divizat pe axul longitudinal median de parcelele principale orientate spre nord și spre sud, cuprinzând spre miez zone structurate ca și grădini sau zone verzi plantate în primele reprezentări cartografice. Caracterul diferit al parcelelor istorice raportate la conturul cvartalului:

- parcelele orientate către nord, spre calea principală de circulație pe direcția est-vest aveau latura scurtă orientată spre stradă și erau dezvoltate foarte mult în adâncime, având o formă foarte alungită, indicând funcția de locuire
- parcelele orientate către sud și apă includeau încă din primele reprezentări cartografice parcele mai ample cu proporții mai echilibrate între latura scurtă și cea lungă, dezvoltată în adâncime, indicând posibile ateliere și spații destinate producției industriale de mici dimensiuni

⁶⁵ Opriș, Mihai, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică București, 1987, p. 97.

- parcelele orientate către vest, spre Piața Badea Cârțan, au o adâncime mai mică în zona mediană, fiind mai compacte în timp ce parcele de capăt erau dispuse cu latura lungă paralelă cu frontul.
- către strada secundară de la est nu existau parcele care să definească un front, ci doar parcele cu front către limitele de nord și sud

Alterări formale ale parcelarului în ultimul secol:

- unele din parcelele orientate către Simion Bărnuțiu la începutul secolului XX își schimbă forma în relație cu schimbarea caracterului funcțional prin corelarea funcțiunilor acestora cu funcții de producție preexistente, precum apariția unor depozite, etc..
- incintele industriale, după naționalizare, în corelare cu politica creșterii productivității întreprinderilor și reorganizării acestora, își vor schimba în mod repetat conturul, suprafața și forma, așa cum este cazul incintelor Azur dar mai ales „1 iunie”.
 - o operațiile derulate până la mijlocul anilor 60 asupra parcelarului fabricii „iunie au presupus o creștere etapizată a unei incinte dezvoltate în mod coerent raportat la parcelar și țesut urban, subordonată unui mod de organizare ortogonal. Incinta nu depășește în această fază mijlocul cvartalului
 - o operațiile de dezvoltare din anii 70-80 vor extinde incinta către nord, într-un mod mai dezorganizat, integrând în mod fragmentat părți din parcelele cu front către strada Simion Bărnuțiu. La finalul anilor 80, extinderea maximă proiectată dar nerealizată a incintei includea integrarea tuturor parcelor direct învecinate la nord și extinderea incintei fabricii pe toată lățimea cvartalului.
- operații care debutează după anul 1990, reprezentate de inserții moderne ce produc alterări de natură morfologică în țesut:
 - o construirea Bisericii Nașterea Maicii Domnului în capătul nordic al Pieței Badea Cârțan, începând cu mijlocul anilor 90, care induce o alterare față de structura ortogonală a cvartalului, având un ax rotit și ocupând parcela ca obiect dispus izolat față de contur
 - o construirea în ultima decadă a blocului de apartamente cu regim de înălțime P+5 integrat în frontul străzii Simion Bărnuțiu, determinând schimbarea indicatorilor POT și CUT și inducând o densitate mai ridicată
 - o la începutul secolului XXI, parcelele către strada S. Bărnuțiu alterate de extinderea incintei „1 iunie” permit dezvoltarea unor moduri de ocupare atipice
 - o în ultima decadă un fragment din incinta Azur trece printr-un proces de reconversie funcțională prin construirea centrului Faber, un centru multifuncțional care integrează parte din zona de est a incintei Azur și care activează o parte relevantă din curtea interioară cu ocazia diferitelor evenimente culturale pe care le organizează

Parcelarul din prezent este determinat atât de caracteristicile istorice ale organizării parcelelor, cât și de amprenta evoluției parcelarului începând cu mijlocul secolului trecut, alterările cele mai relevante fiind reprezentate de transformarea incintelor industriale în cea de-a doua jumătate a secolului trecut.

Din punct de vedere al utilizării, cvartalul delimitat în prezent de str. Plaiul Peneș Curcanul, str. Samuel Clain Micu, str. Simion Bărnuțiu și Piața Badea Cârțan era definit în secolul XIX de un mixaj funcțional între locuire individuală cu caracter urban incipient (parcelar structurat ordonat, aliniere la front, etc.) către limitele de nord și vest, și incinte industriale incipiente orientate în relație cu cursul apei.

Începând cu secolul XX, prin dezvoltarea urbană ce are loc până la debutul Primului Război Mondial și dezvoltarea în imediata vecinătate a Pieței de Fân, parcelele încep să înregistreze funcțiuni mai

diversificate. Pe lângă industrie amplasată către apă și locuire individuală, pe latura către piață în special se vor constitui locuințe cu profil mixt ce vor integra funcțiuni de comerț și mică producție, sub formă de prăvălii și ateliere și începând cu perioada interbelică servicii agroalimentare. În corelare cu industria, o parte din parcelele cu funcția de locuire se specializează în servicii conexe industriei, precum depozite, magazine, etc.

În prezent diversitatea funcțională este mult mai mare, grupând funcțiuni de locuire individuală, locuințe colective, funcțiuni comerciale, piață agroalimentară, restaurante, funcțiune religioasă, funcțiuni culturale, birouri, industrie și ruine industriale.

c. Analiza fondului construit (vechime, stil, decorații, alcătuire constructivă)

Cvartalul studiat este foarte complex și divers din punct de vedere al vechimii, al stilurilor arhitecturale, al alcătuirii constructive și a masei construite (gabarit, regim de înălțime). Limitele vestice și nordice ale cvartalului păstrează punctual construcții datând din perioada secolului XIX, în timp ce construcțiile predominante datează din perioada secolului XX. Incintele industriale constituie dominante din punct de vedere al masei construite raportate la țesut, oferind un limbaj arhitectural înscris în realismul socialist, cu caracter frust.

Sursă imag.: google earth

Se remarcă următoarele caracteristici:

- limitele sud, nord și vest se caracterizează printr-o tratare coerentă în ceea ce privește raportarea la frontul stradal, parțial pe latura sudică fiind un front stradal continuu;
- regimul predominant de înălțime al construcțiilor, atât a celor amplasate pe limitele cvartalului cât și al celor amplasate în miez, este de P+1E;
- există trei dominante verticale ale cvartalului: clădirile industriale construite între anii 1960 - 1970 ale fabricii 1 Iunie, locuințele colective construite în ultimii ani pe latura nordică și biserica ce punctează intersecția dintre str. Simion Bărnuțiu și Piața Badea Cârțan;
- frontul stradal cu vechimea cea mai mare, identificat a fi construit între finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, este cel de pe latura vestică dezvoltat de-a lungul Pieței Badea Cârțan și punctual de-a lungul străzii Simion Bărnuțiu;

- în ceea ce privește clădirile industriale, acestea au fost construite în mai multe etape de-a lungul secolului al XX-lea (conform subcapitolului *Evoluția Fondului Construit*), fragmente din ele suferind reconversii și în ultimul deceniu;
- totodată există în cvartal intervenții mai recente realizate între finalul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI, respectiv piața Badea Cârțan, biserica Nașterii Maicii Domnului, clădirea Faber și locuințele colective;
- fondul construit istoric a trecut parțial prin etape de renovare ce au alterat parțial fondul construit istoric;
- limita estică și sudică (de-a lungul canalului Bega) prezintă alinamente de copaci, fiind mai vegetate decât celelalte;
- cvartalul dezvoltă o trecere de la parcele pentru locuințe individuale înspre parcele de dimensiune mult mai mare (industrie), dar a căror formă este mai neclar definită comparativ cu cea a locuințelor;
- spre deosebire de începutul secolului al XX-lea, cvartalul s-a densificat foarte mult prin ocuparea și dezvoltarea de construcții în zonele de grădini;

Desfășurată latura sudică.

Desfășurată latura nordică.

Desfășurată latura estică.

Caracteristicile limitei sudice.
sursă imag: google earth

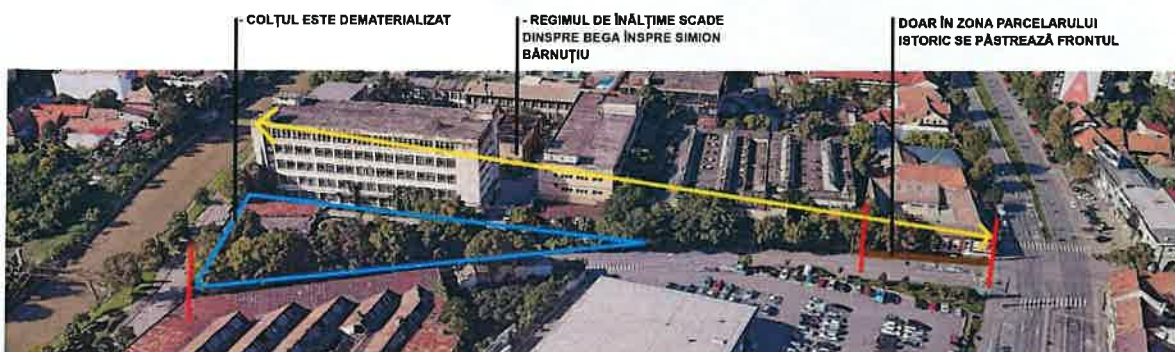
Caracteristicile limitei vestice.
sursă imag: google earth

- CLĂDIRILE SUNT AMPLASATE ÎN FRONT
- REGIMUL DE ÎNĂLȚIME ISTORIC A FOST CONSTANT P - P + 1E ȘI MANSARDĂ
- DOMINANTELE VERTICALE SUNT INSERȚIILE NOI (BISERICA ȘI LOCUINȚELE COLECTIVE)
- MAJORITATEA CONSTRUCȚIILOR PĂSTREAZĂ MODUL DE OCUPARE ISTORIC AL PARCELEI
- UNELE CONSTRUCȚII (ÎN SPECIAL PE PARTEA STÂNGĂ) PĂSTREAZĂ ELEMENTE ȘI DETALII ISTORICE

Caracteristicile limita nordică.
sursă imag: google earth

Caracteristicile limita estică.
sursă imag: google earth

- d. Analiza legăturilor dintre acestea (lungimea aliniamentelor, mod și grad de ocupare a parcelelor, retrageri față de aliniament, accese în clădiri ș.a.)

Din punct de vedere morfologic, în cvartalul din care face parte incinta fabricii 1 Iunie, contextul are un caracter dinamic și discontinuu, în ceea ce privește dimensiunea parcelelor, lungimea aliniamentelor, modul de ocupare al parcelelor. O caracteristică comună, cu excepția limitei estice, este dată de alinierea la front a clădirilor. Pe latura nordică se păstrează în mare proporție parcelarul definit în secolul XIX și alterat în secolul XX. Accesibilitatea pe parcele diferă în funcție de dimensiunea parcelei și funcțiunea clădirilor, dar în majoritatea parcelelor accesul se face prin porți sau ganguri. Excepția de la această regulă este fabrica 1 Iunie, ca beneficiază de mai multe accese - pentru pietoni și pentru autovehicule.

- e. Analiza caracteristicilor funcționale

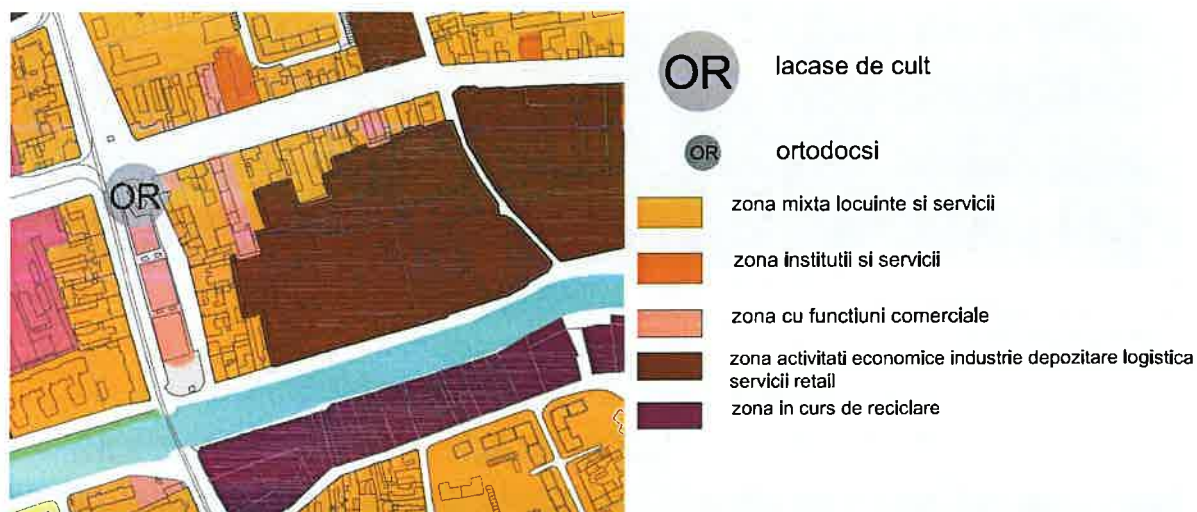
În prezent diversitatea funcțională este mult mai mare, grupând funcțiuni de locuire individuală, locuințe colective, funcțiuni comerciale, piață agroalimentară, restaurante, funcțiune religioasă, funcțiuni culturale, birouri, industrie și ruine industriale.

O reprezentare analitică a funcțiunilor de dată recentă este realizată în cadrul PUG în curs de avizare (Fig. 5), elementele analitice de fundamentare fiind realizate în anul 2011. Se distinge clar aceeași structurare funcțională ca și în documentațiile de tip PUG din ultimele 5 decenii, respectiv gruparea

tipologică a fostelor funcțiuni industriale pe o parte masivă din colțul de sud-est a cvartalului, bordate către vest și nord de zone mixte ce grupează locuințe și servicii.

Ansamblul fostei incinte „1 iunie” și-a încheiat activitatea în anul 2016, pierzându-și funcțiunea începând cu declanșarea procedurii de insolvență la începutul decadei actuale.

Figură 5 Planșa Analiza funcțiuni. 09_Zonificare teritoriu intravilan, extras PUG în curs de avizare⁶⁶

f. Concluzii referitoare la caracteristicile țesutului urban

În ceea ce privește caracteristicile țesutului urban existent în arealul cvartalului din care face parte platforma industrială „1 Iunie”, acestea sunt reprezentate de un mixaj atât din punct de vedere al parcelarului existent, al tiparelor de ocupare ale parcelelor, al granulației volumelor construite raportate la parcelar, al regimului de înălțime, a stilisticii arhitecturale, a etapelor constructive, a funcționalității cât și a acceselor pe parcelă. Elementul de coeziune al cvartalului este modul de raportare la limite și la aliniament, precum și structurarea parcelelor și a fondului construit care respectă predominant o rețea ortogonală.

În ceea ce privește caracterul incintei studiate, se remarcă următoarele caracteristici:

- Nevoia de rețehnologizare permanentă a determinat o mișcare dinamică la nivelul întregii platforme industriale, prin refuncționalizare, creșteri și scăderi de gabarit a diverselor construcții. Astfel incinta a avut diverse etape de evoluție și propuneri de planuri de dezvoltare, refuncționalizare și extindere – propuse în perioadele cu un context favorabil. Aceste planuri au fost îndeplinite parțial, în etapele ce le-au precedat.
- platforma industrială a avut întodeauna o tendință constantă de creștere în ceea ce privește suprafața sa, prin achiziția de noi terenuri. Dacă la început desfășurarea activității era strict pe latura dinspre Bega (1934-1960), după 1960 asistăm la o tendință de extindere spre latura nordică a cvartalului, înspre strada Simion Bărnuțiu. Se consideră, pe baza planurilor din diferite faze de evoluție identificate în arhivele statului sau arhivele fabricii, că de fapt existau foarte multe planuri prospective, corelate întotdeauna la planurile și schemele de rețehnologizare.

⁶⁶ Sursă: Primăria Municipiului Timișoara

- Conform extraselor CF 19830, 24389, 27668, 27791, 29684, 32626, 19814, 14954, 4386, 4129 datate anul 1996, S.C. 1 Iunie Timișoara avea drept de proprietate asupra mai multor imobile situate pe strada Simion Bărnuțiu și strada Samuil Clain Micu (sursă: Iprotim. Proiect nr. 40046/310 LC pentru intabulare construcții SC 1 Iunie SA Timișoara). Documentele descoperite în arhiva întreprinderi conțin două relevee ale imobilelor aflate pe str. Samuel Micu nr.7 și str. Simion Bărnuțiu nr.24.
- Fabrica avea un rol strategic la nivelul întregului oraș, conlucrând cu un țesut urban mult mai amplu, ce a inclus preluarea Fabricii de Împletituri HEDA, Tricotajul Bănățean, Fabrica Bănățeanca, având în proprietate inclusiv Castelul de Apă din Fabric, în corelare cu nevoile tehnologice ale obiectivului.
- modul de organizare în incintă a urmărit pentru clădirile principale un mod de așezare și dezvoltare ortogonal, subscris modului de organizare al cvartalului
- fațada către splaiului Peneș Curcanul a constituit de-a lungul evoluției incintei principala fațadă urbană, cu tratare coerentă, latura către Samuel Clain Micu fiind tratată ca o limită fără necesitatea generării unei fațade urbane pregnante.

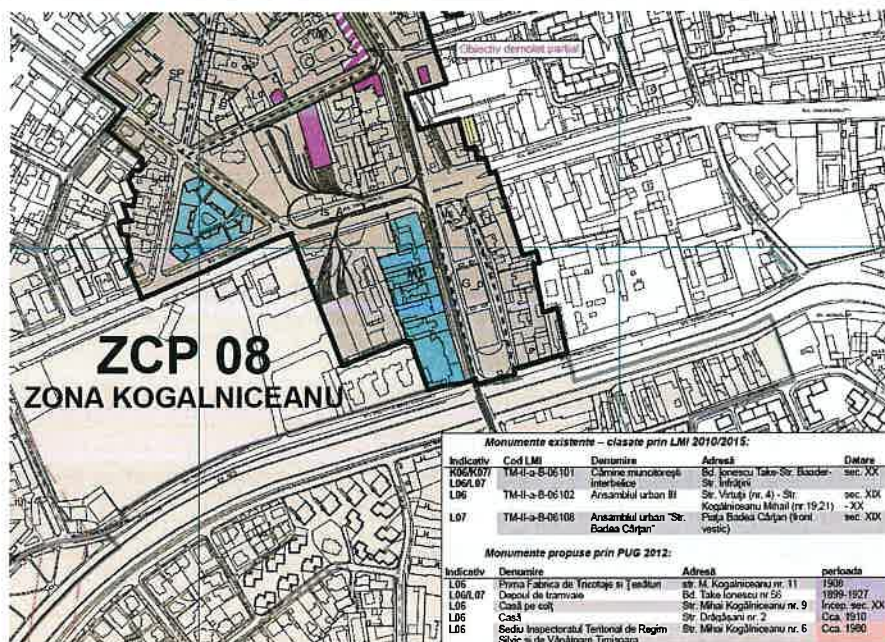
III. ZONE ȘI SUBZONE ISTORICE DE REFERINȚĂ

1. Prezentarea caracteristicilor zonelor istorice de referință - definite prin PUG - de pe teritoriul studiat și a prevederilor care se referă la acestea

Documentația **Plan Urbanistic General al Municipiului Timișoara** în vigoare a fost aprobată prin Hotărârea Consiliului Local al Municipiului Timișoara nr.157/28.05.2002, cu termenul de valabilitate extins prin HCL 619/23.11.2018 privind prelungirea valabilității Planului Urbanistic General al Municipiului Timișoara. Aceasta nu definește zone istorice de referință pentru arealul de studiu.

În **studiul de fundamentare SIG pentru PUG în curs de avizare**, pentru care s-a obținut avizul Ministerului Culturii nr. 382/U/2016, cvartalul și zona de implementare PUZ:

- Sunt grevate, conform **Listei Monumentelor Istorice din 2015** (Fig. 2), de zona de protecție derivată din conturul sitului urban „*Fabric (I). Str. Timocului - Str. Dacilor (ambele fronturi) - Str. Școlii-Str. Comănești-Piața Suluțiu Sterca Al., mitropolit - Piața Vlaicu Aurel-Str. Petrescu-Titel Constantin-Str. Negruzzi - Str. Ispirescu Petre*”, datat sec. XVIII – XIX, **cod LMI TM-II-s-B-06096**
- Parcelele care constituie frontul vestic al cvartalului, delimitând Piața Badea Cârțan, sunt integrate în **ZCP 08 – Zona construită protejată Kogălniceanu**, zonă definită conform reglementării zone construite protejate (Fig. 5). Aceasta are ca bază un sistem de definire ce include conexiunea istorică dintre Piața Badea Cârțan și gara de Est, integrând Depoul de Tramvaie și ansamblul istoric 6 case, reprezentând locuințe destinate muncitorilor din industrie construite în perioada interbelică.

Figură 6 Extras din planșa ZCP 08 - Zona Kogălniceanu, reglementare și delimitare zone construite protejate

2. Definirea și delimitarea subzonelor istorice de referință, în funcție de modul de dezvoltare și de caracteristicile țesutului urban

Având în vedere faptul că prezenta documentație servește elaborării unui PUZ ce vizează strict limitele fostei incinte „1 iunie”, o incintă care și-a păstrat în mod coerent forma în ultimele decenii și nu prezintă grupaje compacte de clădiri cu valoare istorică și arhitecturală, considerăm că nu este cazul să se definească subzone istorice de referință la scara cvartalului.

IV. IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIUL CONSTRUIT ȘI TEHNIC

1. Identificarea construcțiilor valoroase

În cadrul analizei incintei au fost identificate patru construcții valoroase, respectiv construcțiile identificate prin corpurile A, H, I și F. Valoarea acestora a fost determinată în funcție de criterii ce vizează:

- vechime și valoare istorică;
- valoare arhitecturală și estetică structurală;
- valoare din perspectiva patrimoniului tehnic;
- modalitate de amplasare în incintă;
- valoare de clădire reprezentativă pentru incintă în raport cu evoluția acestuia în contextul amplu al orașului;
- valoare memorială;
- relevanța pentru evoluția istorică și arhitecturală al orașului Timișoara;

- posibilitate de reutilizare, conform și bibliografiei și proiectelor existente la nivel internațional, în ceea ce privește intervențiile pe clădiri industriale.

Construcțiile considerate valoroase sunt detaliate în ANEXE. În acord cu criteriile enunțate mai sus, în corelare cu Planșa PI 25 Schița evolutivă a incintei fabricii „1 Iunie” Timișoara, considerăm valoroase următoarele imobile. Analiza sintetică a criteriilor de valoare este tratată pe larg în fișele analitice. Analiza acestora s-a realizat pe baza valorii istorice, arhitecturale, estetice și tehnice/tehnologice, considerându-se în mod variabil importanța păstrării și valorificării unor clădiri sau porțiuni din acestea:

- Corp F: valoare istorică ridicată, valoare arhitecturală și tehnică, raritate din perspectiva concepției tehnice a anumitor rezolvări
corpul actual F identificat a fi fost ridicat în incintă, încă de la începuturile documentate ale evoluției fabricii „Florida” (dar posibil a fi existat anterior conform hărți evolutive teritoriu), conține o valoroasă structură mixtă de fontă și lemn, bine conservată
- Clădirile H și A, aliniate la splaiul Peneș Curcanul: valoare istorică, valoare arhitecturală și tehnică
corpurile H și A – datorită compoziției lor specifice de arhitectură modernistă, caracterul de reprezentativitate pe care l-au avut pentru ansamblu începând cu perioada anilor 1960, modul de operare dpdv. urbanistic, a potențialului de reutilizare, datorită flexibilității structurale, prezența unor detalii și piese interioare valoroase – casa de scări centrală
- Clădirile I și T: valoare istorică, valoare arhitecturală și tehnică
a căror travei sunt deosebite din punct de vedere structural, tehnologic și arhitectural.

Clădirile H și A. sursă: arhivă proprie, iunie 2023

Clădirile I și T, percepute din interior ca o singură construcție prin tratarea asemănătoare.
sursă: arhivă proprie, iunie 2023

Clădirea T.
sursă: arhivă proprie, iunie 2023

Corp F.
sursă: arhivă proprie, iunie 2023

2. Identificarea elementelor de patrimoniu tehnic valoroase

Ce este înțeles prin obiect tehnic? O primă clasificare ar putea separa „artefactele” create de om de „naturfacte”, adică obiecte găsite în natură. Cuvântul latin pentru „artă” înseamnă „creat de om” și are același sens ca cuvântul grec τέχνη (tekhné), din care derivă cuvântul „tehnică”. Dacă în istoria Occidentului cel mai comun sens al cuvântului „artă” se referea la lucrările realizate de „artizani”, începând cu secolul al XVII-lea acesta a fost monopolizat de „artiști” care aparțineau școlilor de „arte frumoase”. Cuvântul „tehnologie” apare pentru prima dată în limba engleză în 1829. Dintre obiectele create de oameni, cele care sunt estetic frumoase sau cele destinate cultului sunt păstrate în muzeele de artă și etnologie. Obiectele tehnice, având o funcție practică, pot fi împărțite în cele realizate cu tehnici preindustriale și cele industriale. Pot fi incluse în această categorie ar fi instrumentele, instalațiile, mașinile, motoarele, vehiculele etc.

Obiectele tehnice industriale au caracteristici care le diferențiază de alte „artefacte” create de om. Prima caracteristică este că multe dintre ele și componentele lor sunt fabricate în serie. Ca urmare, ele nu sunt în niciun fel unice, așa cum ar fi cazul produselor preindustriale sau artistice. O altă caracteristică care rezultă din cele de mai sus este că piesele componente sunt adesea interschimbabile. Pentru a crea un design industrial, este necesară implicarea anterioară a unui inginer (a treia trăsătură distinctivă), care determină piesele și mecanismele, modul în care acestea sunt asamblate pentru ca obiectul să funcționeze așa cum este prevăzut. Prin urmare, planurile au o importanță deosebită pentru informațiile pe care le transmit. Inovația este motorul evoluției tehnice și reprezintă valoarea distinctivă a obiectelor tehnice.⁶⁷

În cazul fabricii de textile „1 Iunie” au fost descoperite în urma studiului pe sit o serie de obiecte tehnice, cataloage de materiale și modele de textile, matrițe, mașini de cusut etc., cu valoare pentru evoluția industriei textile din România și în special pentru evoluția industriei din Timișoara – cartate în Anexă. Totodată au fost identificate fotografii și cataloage de fotografii. Propunem ca extrase din toate aceste elemente să fie expuse în cadrul unui spațiu dedicat memoriei locului, din cadrul viitoarei dezvoltări urbane. Acesta poate fi dezvoltat în sensul unui centru de interpretare cu acces public, în mod ideal corelat cu unul dintre corpurile menținute din cadrul fostei incinte.

⁶⁷ Casanelles E., Douet J., Conserving industrial artefacts, p.96, Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation. editat de James Douet, 2012.

3. Identificarea amenajărilor valoroase

Nu au fost identificate amenajări exterioare valoroase. Cu toate acestea aliniamentul de arbori de pe limita estică nu este lipsit de interes în raport cu mediul urban înconjurător, deși este în principal dezvoltat prin elemente de vegetație spontană. Nu au fost identificați arbori valoroși în cadrul acestui aliniament.

Aliniament arbori limita estică a sitului. Asigură o barieră vizuală (intimitate) și umbră.
sursă: google earth

4. Identificarea spațiilor și perspectivelor valoroase

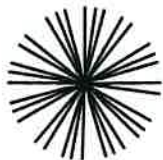
Conform definiției din DEX, **vizibilitatea** reprezintă însușirea de a fi vizibil; distanța maximă până la care un obiect, luat ca punct de reper, rămâne vizibil în condiții atmosferice date; starea de claritate a atmosferei, care permite să se vadă obiectele până la o anumită distanță⁶⁸. În mediul urban vizibilitatea unui monument sau a unui grupaj de construcții cu valoare istorică este în sine un deziderat uneori destul de complicat de îndeplinit. Acesta este determinat de condițiile atmosferice, alinierea construcțiilor, aliniamentul imobilelor, modul de așezare al construcțiilor unele față de altele, modul de configurare al limitei dintre spațiul public și privat, înălțimea construcțiilor, predominanța unor obiecte de arhitectură în planul orizontal sau vertical, culoarea și textura materialelor de construcție, densitatea contextului urban.

Conurile de vizibilitate influențează modul de percepție al monumentului, ansamblului sau sitului, protejarea și valorificarea lui. Protejarea relației dintre un monument și zona sa de protecție constă în supravegherea calității intervențiilor noi și poate merge până la impunerea unor restricții în apropierea acestuia.

Prin studiul conurilor de vizibilitate pot fi identificate elementele definitorii ale unui ansamblu, modul lor de integrare în context, percepțiile în contextul urban extins prin care poate fi înțeles mult mai bine influența ansamblului asupra contextului proxim sau extins și asupra comunității limitrofe.

Platforma industrială 1 iunie este un ansamblu care se individualizează foarte puternic în contextul proxim - canalul Bega (strada Peneș Curcanul), fiind determinant prin arhitectura modernă și regimul de înălțime. Clădirile care se individualizează în urma studiului de perspectivă, din exteriorul sitului, sunt cele două clădiri moderniste, construite în perioada 1960 - 1970, aflate (conform) la intersecția dintre Splaiul

⁶⁸ DEX

bâldea maja birou individual de arhitectură
str. j.n. preyer nr.21, ap.12. timișoara. romania
CIF: 31077535 tel. 0040 0726311007
maja.baldea@gmail.com

Peneș Curcanul și Str. Samuel Clain Micu. Din echipa de proiectare a făcut parte și arhitectul Nicolae Sabin Dancu⁶⁹, arhitect reprezentativ pentru arhitectura din Timișoara.

	
© Maja Bâldea, 2023 Perspectivă ansamblu 1 Iunie de-a lungul canalului Bega. Se individualizează clădirile percepute ca emblematice ale ansamblului.	© Maja Bâldea, 2023 Perspectivă ansamblu 1 Iunie de pe malul opus al Begăi.
	
sursă: google earth Perspectivă asupra ansamblului de-a lungul Splaiului Griviței. Ies în evidență aceleași două clădiri reprezentative ale ansamblului.	sursă: google earth Perspectivă de-a lungul str. Samuil Clain Micu, pe timp de vară. Ansamblul nu este perceput datorită barierei de arbori.
	
sursă: google earth Perspectivă de-a lungul străzii Splaiul Peneș Curcanul. Corpul H este realizat la o scară mai redusă, care preia regimul de înălțime din vecinătate, iar corpul A chiar dacă nu este amplasat la intersecția celor două străzi (datorită regimului de proprietate variabil de-a lungul istoriei) punctează colțul.	sursă: google earth Perspectivă înspre ansamblul 1 Iunie de la capătul străzii Ion Creangă (cartierul Fabric). Ansamblul este perceptibil din acest punct de deschidere datorită absenței clădirilor și zonelor plantate.

Dinspre strada Simion Bărnuțiu ansamblul industrial este puțin perceput printre siluetele construcțiilor cu regim de înălțime P+1E.

⁶⁹ <https://nicolaedancu.ro/nicolae-sabin-dancu/>

©Maja Bâldea, 2023

Perspectivă ansamblu 1 Iunie de-a lungul străzii Simion Bărnuțiu. Clădirile industriale sunt vag percepute, în condițiile actuale de gabarit. Creșterea regimului de înălțime pe sit va face clădirile mult mai prezente în contextul urban.

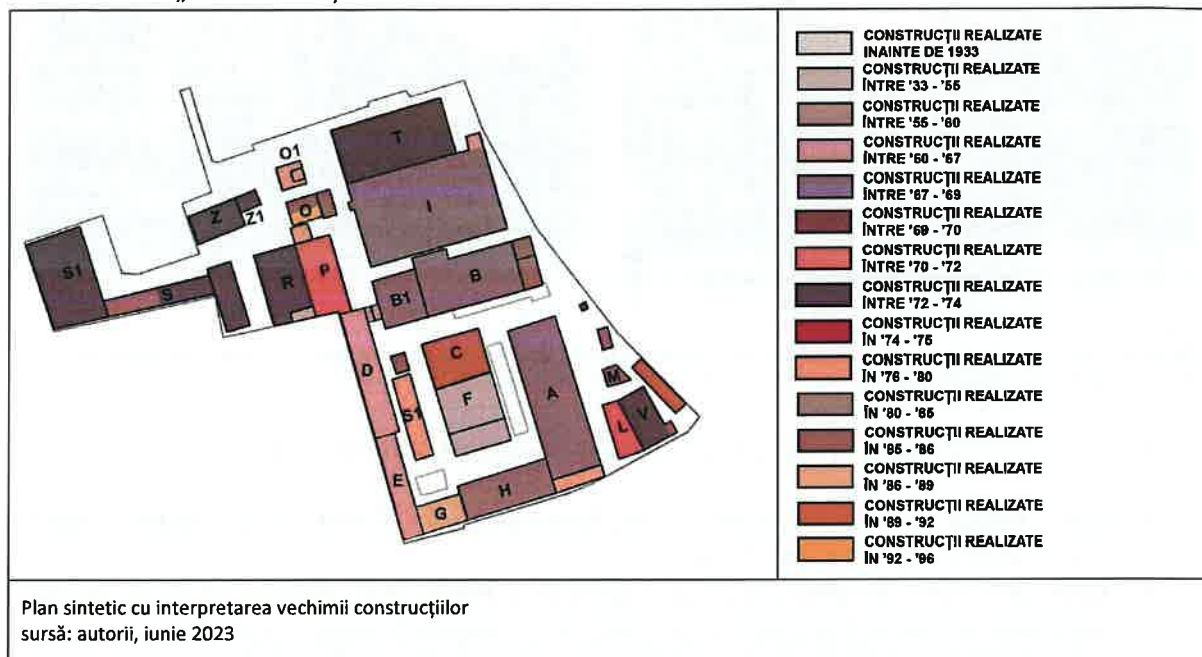
5. Date semnificative referitoare la construcții și amenajări

- 1844 – familia Farber pune bazele unui mic atelier de producție de lumânări și săpun în cadrul a ceea ce va deveni ulterior incinta „Azur”⁷⁰
- 1862 - este fondată Fabrica de băuturi spirtoase a Fraților Blau. Aceasta va figura pe hărțile urbanistice de la finalul secolului XIX și începutul secolului XX în relație cu incinta Azur
- 1925 - Fabrica care va deveni nucleul fabricii „1 iunie” a fost atestată documentar sub denumirea de Fabrica de Ciorapi ‘Florida’, aceasta fiind cel mai probabil construită în perioada de după cel de-al doilea Război Mondial
- 1948 – prin Legea Naționalizării incintele industriale mari intră în proprietatea statului
- 11 iunie 1948 - în urma naționalizării viitoarea fabrică „1 iunie” a primit denumirea de Întreprinderea de stat Florida – ciorapi și tricotaje.
- 1949 - viitoarea fabrică „1 iunie” fabrica este comasată cu fabricile HEDA și Tricotajul Bănățean.
- 20 septembrie 1953 - fabrica a primit denumirea de „Fabrica de Tricotaje 1 Iunie Timișoara”, în corelare cu specializarea din 1952 pe producerea de îmbrăcăminte pentru copii
- 1955 - „1 iunie” își mărește platforma industrială și este comasată cu secția de broderie a Fabricii Bănățeanca
- 1963 – fabrica „1 iunie” începe procesul de export
- finalul anilor 60 - fabrica „1 iunie” devine Combinatul textil nr. 1 Timișoara (conform proiect nr. 1340 elaborat de Institutul de Proiectări pentru Industrie Ușoară, vol. 2/1969)
- 1989 - întreprinderea „1 iunie” se privatizează ca societate pe acțiuni
- 1 mai 1995 - se finalizează procesul de privatizare al întreprinderii „1 iunie”.
- Începutul anilor 2000 – urmașii familiei Farber, proprietarii inițiali ai incintei industriale devenite Azur, recuperează incinta de la Statul Român
- 2016 - ansamblul fostei incinte „1 iunie” și-a încheiat activitatea
- 2020 – se inaugurează clădirea FABER, care refuncționează o parte din incinta Azur

⁷⁰ <https://cooperativecity.org/2022/07/21/faber-timisoara-a-refurbished-industrial-site-to-boost-the-socio-creative-scene/>

O încadrare analitică pe perioade de construcție pentru arealul incintei „1 iunie” și pe corpuri de clădire distincte și specific funcțional anterior este tratată pe larg în cadrul planșei PI 25 Schița evolutivă a incinte fabrici „1 iunie” Timișoara.

6. Concluzii referitoare la elementele care necesită protecție și la natura protecției

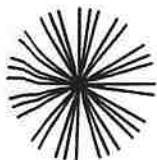
Cvartalul care face obiectul implementării PUZ este grevat de zona de protecție a sitului urban „Fabric (I). Str. Timocului - Str. Dacilor (ambele fronturi) - Str. Școlii-Str. Comănești-Piața Suluțiu Sterca Al., mitropolit - Piața Vlaicu Aurel-Str. Petrescu-Titel Constantin-Str. Negruzzi - Str. Ispirescu Petre”, datat sec. XVIII – XIX, cod LMI TM-II-s-B-06096.

Adițional, prin studiu s-au identificat o serie de clădiri valoroase din perspectiva patrimoniului sau din perspectiva patrimoniului tehnic, care nu sunt propuse însă spre clasare ca monumente, ci sunt recomandate a fi protejate ca imobile de valoare locală. Ele au valoare istorică variabilă, precum și valoare arhitecturală și tehnică. De asemenea obiectivele selectate sunt justificate a fi păstrate în baza *criteriului de raritate la nivel de patrimoniu industrial local*, având în vedere influența deosebită pe care obiectivele industriale au avut-o asupra dezvoltării urbane, în corelare cu dispariția deosebit de accelerată din ultimele decenii ale platformelor relevante din perspectivă istorică.

Starea de conservare structurală și arhitecturală a obiectelor care compun fosta incintă „1 iunie” este variabilă. Configurația urbanistică a incintei la momentul actual este destul de destructurată, având ca bază incinta de tip închis dezvoltată în mod coerent până la mijlocul anilor 70 peste care se grefează etape de dezvoltare ulterioare. Incinta dezvoltată în anii 70, definită ca o incintă cu contur închis și front principal către malul Begăi are o organizare clară și structurată ierarhic, cu volumele principale dispuse dinamic (corpurile A și H) și conturând un front urban coerent către sud. Zona de nord-est, corelată cu accesul auto și pietonal către strada Simion Bărnuțiu dezvoltat la începutul anilor 80 este cea mai destructurată, incluzând ateliere și magazine de scară mică integrate în cadrul unui contur haotic.

A. Concluzii ale evaluării din punct de vedere urbanistic

- fațada principală a incintei este cea orientată către Splaiul Peneș Curcanul. Acest front primează din punct de vedere al importanței urbane și în cadrul unor dezvoltări ulterioare. De asemenea

tratarea colțului de sud-est a sitului, respectiv intersecția dintre strada Samuel Clain Micu și splaiul Peneș Curcanul ar trebui să se subordoneze siluetei volumelor existente, propuse spre păstrare.

- configurația ortogonală preexistentă a organizării cvartalului cât și a incintei determină în mod logic o structurare similară și a noii dezvoltări, în special în conexiune cu propunerile de menținere ale unora dintre corpurile construite
- este necesară consolidarea unei spine de circulație pe direcția nord/sud în interiorul sitului amplasată ideal către limita de vest a acestuia. Aceasta justifică susținerea cel puțin a unui canal vizual în lungul sitului pe această direcție
- datorită profilului îngust al străzii Samuel Clain Micu (și lipsa unui trotuar pe limita sitului) se recomandă un aliniament retras al implanturilor noi către această stradă și dispunerea unei zone verzi configurate longitudinal pe această limită, în corelare cu o suprafață amplă de pietonal și velo
- relația cu apa prin învecinarea cu malul prezintă un potențial ambiental și spațial ridicat. Se recomandă realizarea a cel puțin unei legături urbane între cota actuală a terenului sistematizat al pistei velo și pietonale de pe mal cu principalele spații libere neconstruite de pe sit orientate către limita sudică
- Tip de protecție:
 - *prin modul de configurare al noii dezvoltări urbane, prin stabilirea amplasării volumelor nou propuse în relație cu corpurile păstrate și structurarea spațiului liber - susținere prin prevederi specifice definite prin SIȚ – prevederi urbanistice*

B. Concluzii ale evaluării din punct de vedere istoric și arhitectural

- Din punct de vedere al patrimoniului deja recunoscut, care este clasat și care implică grevări asupra parcelelor din proximitate din punct de vedere al protecției, amplasamentul este grevat în totalitate de zona de protecție a sitului urban „Fabric (I)” cod LMI TM-II-s-B-06096.
Tip de protecție:
 - *prin sistemele actuale de protecție generate de legislația de patrimoniu și urbanism*
- Din punct de vedere al valorii istorice, arhitecturale și tehnice s-au identificat o serie de corpuri de construcție care se recomandă a fi păstrate, cu grade diferite de permisivitate a alterării din perspectiva valorilor cumulate. Criteriile valorice și modul de operare sunt descrise în fișele analitice de evaluare
Tip de protecție:
 - *prin propuneri adaptate la calitatea acestora, detaliate prin fișele de evaluare individuale din cadrul anexelor*
 - *prin definirea mai precisă a modului de intervenție prin proiectele de intervenție – prevederi proiectuale, structurale și arhitecturale*
 - *prin prevederi specifice definite prin SIȚ – prevederi urbanistice*
- Din punct de vedere al valorii simbolice și memoriale, în cadrul studiului s-a constatat faptul că foarte multă lume recunoaște brand-ul 1 iunie, renumele acestuia având parte de o recunoaștere încă vie din partea comunității urbane.
Tip de protecție:
 - *prin propunerea de integrare în noua dezvoltare a unei componente de memorie, materializată printr-un centru interpretativ în care să fie expusă memoria fabricii și parte din obiectele încă păstrate în cadrul ansamblului, identificate în urma vizitei (Anexe parte scrisă)*

V. STABILIREA MODULUI DE CONSTRUIRE ÎN TERITORIUL STUDIAT

1. Stabilirea elementelor protejate și a metodelor de protecție ale acestora

a. Descrierea metodei de selectare a elementelor protejate

Arealul care face obiectul PUZ conține construcții realizate în etape constructive distincte, toate având anterior funcțiune industrială. O parte dintre acestea prezintă valori istorice, arhitecturale și/sau tehnice în diferite grade, care merită păstrate. Selectarea acestor calități s-a făcut urmărind metodologiile de analiză stabilite prin modelul de urmărire și identificare al valorilor de patrimoniu ale unor obiective individuale, prin fișe analitice incluse în anexe. Menționăm faptul că, pentru imobilele care nu prezintă deloc valoare, nu s-au întocmit fișe analitice.

Cartarea evoluției și datării istorice a construcțiilor de pe sit are la bază un proces complex de analiză și interpretare a planurilor și hărților evolutive la nivel de teritoriu, a instanțelor evolutive diferite ale dezvoltării incintei conform planurilor de situație din arhiva 1 iunie și Arhiva Națională Timiș și a analizei documentelor istorice. **Selectarea elementelor construite** enunțate ca fiind valoroase se bazează pe o sinteză a concluziilor analizelor de tip istoric, vizual, urbanistic, arhitectural și conceptual, ținând cont de analiza evoluției configurației parcelarului și analiza sintetică a fondului construit. Construcțiile identificate ca fiind valoroase nu necesită clasare, fiind recomandate să fie definite ca obiective de valoare locală, respectiv obiective cu specific industrial.

b. Caracteristici ale elementelor protejate și stabilirea modului de protecție

CARACTERISTICI ALE ELEMENTELOR PROTEJATE STABILIREA MODULUI DE PROTECȚIE

b.1. Caracteristici urbane la nivel mai amplu

- Morfologia țesutului extins în relație cu limita parcelei	Protejată prin apartenența la zona de protecție a sitului urban „Fabric (I)” cod LMI TM-II-s-B-06096.
- Siluete urbane raportate la percepția de pe principalele direcții de percepție de pe contur în raport cu principalele canale de vizibilitate. Perspectiva cea mai relevantă asupra zonei de implementare PUZ fiind cea de-a lungul canalului Bega	Protejare prin stabilirea modului de operare în relație cu fațada de-a lungul splaiului Peneș Curcanul cât și în relație cu colțul de sud-est

b.2. Caracteristici urbane la nivel de cvartal și parcelar

- Parcelar istoric, mod de organizare pe parcelă în cadrul cvartalului	Protejate prin stabilirea modului de organizare în cadrul zonei de implant.
- Tramă de organizare relativ ortogonală	

- Perspective valoroase în raport cu țesutul construit existent Protejate prin măsuri de protejare a vizibilității obiectelor și definirea principalelor canale de vizibilitate pe sit.
- Potențarea relaționării vizuale în cadrul zonei de implant

- Spații cu potențial de spații urbane valoroase, care rezultă din configurația și modul de amplasare al construcțiilor definit anterior Protejate prin stabilirea modului de organizare în cadrul zonei de implant.

- Mod de raportare la aliniamente Protejate prin stabilirea modului de organizare în cadrul zonei de implant.

b.3. Caracteristici identificate prin raportare la obiectele construite existente în cadrul zonei de implant

- Caracter arhitectural, structural și tehnic al construcțiilor existente pe sit, în cazul celor cu valoare identificată prin studiul de față Protejare prin:
 - recunoaștere valoare locală
 - stabilirea modului de operare și a gradelor de intervenție permise
- Relevanța ca și construcții specifice pentru un anumit tip de industrie dezvoltat între începutul și finalul secolului XX

c. Elemente protejate, după tip, grad de protecție, intervenții permise

Fișele analitice individuale din cadrul Anexelor acestui studiu detaliază o serie de construcții ce prezintă caracteristici arhitecturale, structurale, tehnice/tehnologice și ambientale cu potențial care justifică o atitudine de menținere și considerare a intervenției în raport cu acestea. Valoarea acestora și în consecință recomandările, impunerile și permisivitățile referitoare la acestea sunt variabile.

Corp identificat letric și funcțional în cadrul incintei:	Grad de protecție	Intervenții permise
CORP F – MAGAZIE PRODUSE FINITE	Recunoaștere valoare locală fără înscriere ca obiectiv de patrimoniu în listă	Propunere fermă de menținere cu păstrarea caracteristicilor morfologice, arhitecturale, structurale și tehnice. Posibilitate de refuncționalizare. Se vor păstra caracteristicile structurale și arhitecturale principale: materialitate, rezolvare structurală, rezolvări de detaliu. Sunt permise desfaceri ale pereților perimetrali (care nu prezintă particularități de ritm plin/gol relevante).
CORP H – BRODERIE ȘI CONFECȚII	Strict SIZ	Recomandare de menținere cu păstrarea caracteristicilor morfologice, arhitecturale și structurale.

		Posibilitate de refuncționalizare. Se recomandă menținerea unor elemente care să comunice caracterul unei arhitecturi industriale.
CORP A – TRICOTAJE ȘI CONFEȚII	Strict SIZ	Permisivitate de demolare parțială/transformare/extindere. Păstrarea în procesul de transformare a unor elemente care să comunice caracterul unei arhitecturi industriale.
CORP I – FINISAJ CHIMIC	Recunoaștere valoare locală fără înscriere ca obiectiv de patrimoniu în listă	Permisivitate de demolare parțială/transformare/extindere. Se recomandă păstrarea traveii aflate în starea de conservare cea mai bună și integrarea acestora într-un mod reinterpretativ în ansamblu. Se pretează pentru a include un centru de interpretare care să prezinte o parte din echipamentele și componentele recuperate din cadrul ansamblului „1 iunie”. Se va menține caracterul clădirii într-o măsură foarte relevantă.
CORP T - FINISAJ CHIMIC	-	Permisivitate de demolare totală.

2. Elemente protejate din perimetrul PUZ

a. Listare după tip, grad de protecție și intervenții permise:

a.1. Imobile protejate cu titlul de monumente istorice (inclusiv menționarea regimului de protecție special: VPC IN, MLPM)

Conform listei monumentelor istorice publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 113 bis din 15.02.2015, perimetrul PUZ nu include obiective cu titlul de monumente istorice.

a.2. Imobile protejate prin apartenența la zone de protecție ale m.i.

Terenul care face obiectul PUZ este complet grevat de zona de protecție a sitului urban „Fabric (I). Str. Timocului - Str. Dacilor (ambele fronturi) - Str. Școlii-Str. Comănești-Piața Suluțiu Sterca Al., mitropolit - Piața Vlaicu Aurel-Str. Petrescu-Titel Constantin-Str. Negruzzi - Str. Ispirescu Petre”, datat sec. XVIII – XIX, cod LMI TM-II-s-B-06096.

a.3. Imobile protejate prin PUZ+R

Prin PUZ și regulament sunt protejate imobilele identificate ca fiind valoroase și având valoare locală. Recomandările, impunerile și permisivitățile în legătură cu acestea sunt variabile și dependente de valoarea identificată, configurație și relevanța acestora considerată pe mai multe paliere. Având în vedere faptul că nu există protecție directă instituită asupra lor din perspectiva protecție patrimoniului, valoarea lor fiind stabilită abia în cadrul acestui studiu de fundamentare, ele vor fi protejate prin PUZ și regulament.

Construcții identificate ca fiind valoroase din perspectiva patrimoniul tehnic, istoric și arhitectural:

Corp identificat letric și funcțional în cadrul incintei:	Sinteza evaluării valorice:
CORP F – MAGAZIE PRODUSE FINITE	medie
CORP H – BRODERIE ȘI CONFECȚII	mică
CORP A – TRICOTAJE ȘI CONFECȚII	mică
CORP I – FINISAJ CHIMIC	mică/medie

b. Propuneri de includere a unor imobile în Lista monumentelor istorice

În cadrul analizei arealului s-au identificat o serie de construcții cu valoare patrimonială, ce necesită protecție, dar nu este considerată necesară clasarea, ele putând fi definite ca **obiective cu valoare locală**. Construcțiile cu caracteristici arhitecturale, istorice importante sunt enumerate în capitolul IV.1.

- c. Elemente de gestiune și reglementare care decurg din SIZ (condiții generale care trebuie preluate în PUZ+RLU, obligativitatea elaborării de studii istorice prealabile construirii/desființării pentru anumite imobile; propuneri de punere în valoare a teritoriului pentru uzul administrației publice locale)

Condiții generale de preluat în PUZ+RLU:

Gestiune și reglementare la nivel de zonă:

Art. 24 alin (1) din legea nr. 422 privind protejarea monumentelor istorice: Intervențiile care se efectuează asupra imobilelor care nu sunt monumente istorice, dar care se află în zone de protecție a monumentelor istorice sau în zone construite protejate se autorizează pe baza avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și a celorlalte avize, potrivit dispozițiilor legale în vigoare.

Obligativitatea elaborării de studii istorice prealabile construirii/desființării pentru anumite imobile

Nu este necesară recomandarea de studii istorice adiționale pentru parcela care face obiectul PUZ.

3. Analiza potențialului de dezvoltare a fiecărei subzone (creșteri posibile ale gradului de ocupare a parcelelor și modul în care se poate obține, îmbunătățirea fondului construit)

Conform PUG în curs de avizare, zona este definită ca RiM // Restructurarea zonelor cu caracter industrial - Zonă mixtă. Indicii maximali sunt corelați cu prevederile acestuia, având în vedere că este o parcelă de colț.

POT maxim admis: P.O.T. maxim = 70% // în cazul includerii de clădiri cu garaje / parcaje colective cu acces public: P.O.T. maxim = 85%

C.U.T. maxim = 2,8 // în cazul în care sunt incluse garaje / parcaje colective cu acces public: C.U.T. maxim = 3,2

Regim de înălțime maxim = (1-3S)+P+8+1Er

H. max. cornișă = 32 m / H. max. atic = 35 m

Utilizări admise: Structură funcțională mixtă incluzând locuințe colective, servicii, birouri și funcțiuni administrative, financiar bancare, comerciale (terțiare) cu caracter intraurban, culturale, de învățământ, servicii medicale și de sănătate, sportive, de turism, manufactură. Locuirea va ocupa între 30 și 70% din suprafața construită desfășurată totală (raportul optim între locuire și celelalte activități ar fi de 1:1).

4. Stabilirea modului de construire permis în teritoriul studiat pentru toate imobilele, în funcție de obiectivele de punere în valoare a elementelor protejate și de obiectivele de dezvoltare ale teritoriului

Pentru îmbunătățirea fondului construit, soluția PUZ va urmări următoarele teme în calibrarea zonei de implant din perspectiva modului de operare:

A. volume construite în cadrul lotului

- factori de orientare și însorire
- factori de masă construită și calibrare între construcții existente și nou propuse
- considerarea și interpretarea tiparelor morfologice din cadrul țesutului urban cu valoare istorică din cadrul cvartalului (tipic al parcelarului, mod de ocupare al lotului, etc.)
 - *Mod de ocupare care să se racordeze la trama ortogonală specifică ocupării în incintă dar și în cvartal.*
Având în vedere faptul că trama existentă nu respectă perfect geometria ortogonală, cuprinzând vagi alterări, soluția urbanistică va stabili direcțiile geometrice cele mai relevante de urmărit astfel încât să se perceapă regulile pre-existente
 - *Canale logice de conectivitate pe sit / Canale de vizibilitate*
Câteva puncte de pe conturul sitului generează direcții logice de dezvoltare a unor conectivități la nivelul cotei circulației publice pe sit în varianta propusă.
Având în vedere necesitatea consolidării unei spine de circulație pe direcția nord/sud în interiorul sitului (una din pozițiile ideale fiind către limita de vest), aceasta justifică susținerea cel puțin a unui canal vizual în lungul sitului pe această direcție
Se va evita amplasarea unor volume cu gabarit amplu care să fie orientate cu axul longitudinal pe direcția est-vest, fiind recomandată orientarea volumelor mari cu axul pe direcția nord-sud

B. raportarea la volumele construite existente din imediata vecinătate

- factori de orientare și însorire
- factori de masă construită și calibrare cu vecinătățile
- respectarea calcanelor sau evaluarea echilibrată a transformării în viitor a parcelelor care prezintă acest mod de raportare la vecinătatea directă cu fosta incintă „1 iunie”

C. stabilirea de relații echilibrate cu zonele construite din afara zonei care face obiectul PUZ

- *Relația cu apa, potențial ambiental și spațial ridicat*
Se recomandă realizarea a cel puțin unei legături urbane între cota actuală a terenului sistematizat al circulației pietonale de pe mal cu principalele spații libere neconstruite de pe sit de pe limita sudică

D. raportarea la aliniamente

- *Aliniamentul existent către Splaiul Penes Curcanul*
Se va conserva.

Între aliniament și fațada nordică a corpului H propus spre păstrare se consideră necesară ponderarea regimului de înălțime, acesta neputând să atingă regimul maxim propus la nivelul întregii parcele (minim 2 nivele mai puțin).

- *Aliniament către strada Samuel Clain Micu.*

Se va considera variabil. Către vecinătatea de nord-est se va prelua alinierea la stradă pe o lungime de minim 15 m de la colț, raportat la aliniamentul impus de clădirea de pe colțul de nord-est, actualul sediu MIRTON, iar în lungul străzii se va genera o retragere de minim 5 m.

- *Fâșie verde*

Spre strada Samuel Clain Micu se propune generarea unei zone verzi plantate liniat (minim 60% din suprafață organizată ca zonă verde). Această fâșie va încorpora în relație cu domeniul public învecinat trotuare și pistă velo.

E. integrarea funcției memoriale:

- prin propunerea de integrare în noua dezvoltare a unei componente de memorie, materializată printr-un centru interpretativ în care să fie expusă memoria fabricii și parte din obiectele încă păstrate în cadrul ansamblului, identificate în urma vizitei (Anexe parte scrisă)

F. Demolări permise:

- pentru construcțiile pentru care nu s-au întocmit fișe analitice, se permite demolarea, având în vedere faptul că în urma cercetării complexe derulate în cadrul acestui studiu (vizuală, analitică și sintetică, cu verificarea informațiilor din arhive și la fața locului) nu s-au identificat valori care să justifice păstrare.

VI. BIBLIOGRAFIE

Publicații:

- A. Brătuleanu, *Timișoara interbelică: Urbanism și arhitectură*, Timișoara: Editura Artpress, 2016.
- Buruleanu, Dan N.; Medeleț, Florin, *Timișoara. Povestea orașelor sale*, Timișoara: Editura Solness
- G. Delesega, *Temesvari kalauz teridoben*, Kiado, 2018.
- S. Edelblutte, *Paysages et territoires de l'industrie en Europe. Héritages et nouveaux*. Editura Ellipses, 2009, p.29.
- J. Geml, *Vechea Timișoara*, Timișoara: Editura CosmopolitanArt, 2016.
- Ilieșu, Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*, Timișoara, Editura Planetarium, 2012, p. 279.
- M. Opreș, *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I*, Timișoara: Editura Brumar, 2007.
- M. Opreș, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*, București: Editura Tehnică, 1987.
- Trifa Raluca-Maria, *Posibilități de recuperare sustenabilă a arhitecturii industriale istorice. Cazul Timișoara*. Teză de doctorat, UAIM, București, 2015.

Articole:

- C. Glăvan, *Defortificarea cetății Timișoara*, Analele Banatului, S.N., Arheologie – Istorie, vol. XXI, pp. 421-430, 2013.
- Casanelles E., Douet J., *Conserving industrial artefacts*, p.96, Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation. editat de James Douet, 2012.

Studii:

- Scurt istoric 1 Iunie, arhiva 1 Iunie

VII. ANEXE parte scrisă

1. Identificarea elementelor de patrimoniu tehnic valoroase

Cataloage produse realizat în anii 2000.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Matrițe manuale.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Mașini de țesut, anii 70.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Gherghefuri.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Mașini de cusut istorice.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Catalog modele broderii.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Mostre de materiale.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Tipare croitorie.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Motor lift istoric.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Rezervor vopsit textile.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Mașină de cusut istorică.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Matrițe modele imprimeuri.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Cântar realizat la Balanța Sibiu.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Siglă.
©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Documente istorice.

©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Motoare istorice pentru cusut.
©Maja Bâldea, 2023

Sigilii Fabrica 1 Iunie.

©Gabriela Domokos - Pașcu, 2023

Ventilator sală producție.
©Maja Bâldea, 2023